

ÜNİTE 1

TOPLUMSAL DEĞİŞİME SÜRECİNİN ÖZELLİKLERİ;

*Toplumsal değişme; içinde doğduğumuz toplumları biçimlendiren teknoloji ve kültür düzeyi, endüstrileşme, kentleşme, kırdan kente doğru göçler, bireyleşme, bürokrasinin gelişmesi, medyanın ve internetin hayatımızda gittikçe artan etkisi gibi dinamik güçleri içeren bir süreçtir.

*Toplumsal değişme sürecinin üç temel ve genel özelliğinden bahsetmek mümkündür:

1. Hangi toplum söz konusu olursa olsun, toplumsal değişme kaçınılmazdır.
2. Toplumsal değişme genelde planlanmadan ortaya çıkar. Planlandığı durumlarda ise öngörülmemiş sonuçlar ortaya çıkabilir.
3. Toplumsal değişme tartışmalı bir süreçtir. Çünkü nasıl yaşanılması gerektiğine dair görüşler birbirleriyle çelişebilmektedir.

*Türkiye'de yaşayan halk açısından önemli bir toplumsal değişme, Osmanlı tebaasından Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlığına geçiş biçiminde yaşanmıştır.

*Çağdaş yurttaşlık anlayışı 1924 Anayasası ile kabul edilmiştir.

*Maddi kültürün manevi kültürden daha hızlı değişmesine Ogburn "kültürelgeri kalma" adını vermiştir.

TOPLUMSAL HAREKETLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ;

*Çeşitli çıkar gruplarından oluşan geniş kapsamlı örgütlerin geliştirdiği toplumsal hareketler 18. yüzyılın sonlarında Batı Avrupa ve Kuzey Amerikada ortaya çıkmıştır.

*2000 yılında dünya genelinde ülke liderleri bir araya geldiler. Düşük gelirli ülkelerin yurttaşlarının yaşamlarını iyileştirecek birtakım programlar üreterek "Binyıl Kalkınma Hedeflerini" oluşturdular. Bu hedefler şunlardır:

1. Açlığın ve mutlak yoksulluğun yok edilmesi
2. Temel eğitimin yaygınlaştırılması
3. Cinsiyet eşitliğinin iyileştirilmesi
4. Çocuk sağlığının iyileştirilmesi-Çocuk ölümlerinin ortadan kaldırılması
5. Anne sağlığının iyileştirilmesi
6. HIV/AIDS ile mücadele edilmesi
7. Çevrenin sürdürülebilirliğinin korunması
8. Kalkınma programlarında evrensel bir ortaklık kurulabilmesi

*Mutlak yoksulluk: Bireyin geçimini sağlayabilmek için ihtiyaç duyduğu kaynaklardan yoksun kaldığı bir duruma işaret eder. Uluslararası araştırmalar, geçim düzeyiyle ölçülen toplam yoksulluk düzeyinin çok yüksek olduğunu gösterirken, bazı araştırmalar düşük gelirli ülkelerde yaşayanların neredeyse yarısının mutlak yoksulluk koşullarında olduklarını öne sürmektedir (Marshall, 1999: 825).

*Türkiye'de Cumhuriyet Projesi ile yeni bir toplum yaratmak amaçlanmıştır, 1927'de yapılan ilk nüfus sayımına göre nüfusun % 80'den fazlası kırsal kesimde yaşamaktaydı, Köylülüğün çözülmesi planlanmadan ortaya çıkan bir dizi süreci içerdi (Kıray, 1999: 331), 1950'lerden beri köylüler kentlere göç etmekte ve gecekondular mahalleleri oluşturmaktadır,

*Ergun (2004: 9), "Türk Bireyi Kuramına Giriş" adlı kitabında "Türk kültürü, kamu iktisadı ağırlıklı bir toplum düzeni için elverişlidir," varsayımını öne sürmüştür,

*Esmer (1997: 43) tarafından yürütülen "Devrim, Evrim, Statüko: Türkiye'de Sosyal, Siyasal, Ekonomik Değerler" konulu araştırmada, 1990-1997 yılları arasında en büyük güven sıçraması yapan kurumun özel sektör olduğu görülmüştür.

*Erder (2001: 302), "İstanbul'a Bir Kent Kondu Ümraniye" adlı kitabında kente göç eden köylülerin şehirde tutunabilmek için yeni ve farklı stratejiler geliştirmeleri gerektiğini öne sürmektedir,

*Kıray (1999: 344) "Kentleşme ve Yeni Siyasal İslam" adlı makalesinde kentlerde yeni yetişenlere formal eğitim yerine dinsel eğitim verilmesi gibi önceden fark edilmeyen durumların önemli sorunlar olarak toplumumuzun karşısına çıktığını belirtmiştir,

*Anomi: Bir toplumun normlarının etkisizleşmesi, çöküntü, karışıklık ya da çatışma olması durumunu ifade eder. Ekonomik değişim çok hızlı olabilir. Bu durumda ahlaki düzenlemeler farklılaşma ile uzmanlaşmanın artışına ayak uyduramayabilir ve toplumda anormal bir iş bölümü görülebilir (Marshall, 1999:32).

*2008 Dünya Değerler Araştırmasının sonuçlarına göre Türkiye'nin dünyada aile değerlerine en bağlı ülkelerden biri olduğu görülmüştür.

*Dünya Değerler Araştırması, Türkiye halkının % 98'i için ebeveynlerinin onlar hakkında ne düşündüklerinin

büyük önem taşıdığını göstermiştir. Türkiye'nin gele-neklerine bağlılığı ve aile yapısı açısından Arjantin, Meksika, İran, Irak, Hindistan ve Malezya gibi farklı kültürlerle ait olsalar da gelenekselliğin ağırlık taşıdığı ülkeler ile ortak bir tablo çizdiği görülmüştür.

*Tampon mekanizma:Mübeccel Kıray"a göre değişme toplumsal yapının bütün kurumlarında aynı anda ve hızda meydana gelmez. Bir toplumda hem eski hem de yeni yapıya ilişkin özellikler bir arada bulunabilir. Tampon mekanizmalar bir toplumdaki fonksiyonel bütünlüğü yaratır. Kıray'ın Ereęli araştırmasında annenin aile içinde gittikçe önem kazanan yeri ve ebeveynlerin kız evlat yanında barınmasıyla ortaya çıkan genişlemiş aile tampon mekanizmaya bir örnektir (Kıray, 2000:142).

*Bulgaristan'da araştırmaya katılanların % 79'u "anne babalarının onlarla gurur duymasının hayatları için önemli bir amaç" olduğunu ifade etmektedir.

*İskandinav ülkelerinde gençlerin ebeveynlerinin onlarla gurur duymasını pek de önemsemedikleri" anlaşılmıştır

TOPLUMSAL DEĞİME FİKRİNİN TARİHSEL ARKA PLANI;

*Sosyolojik bir kavram olarak ideoloji özellikle Karl Marx'ın çalışmalarıyla gündeme gelmiştir.

*Mardin'e göre, Marx ideolojiyi sosyal yapının fikrin şekillenmesine katkısı anlamında ele almıştır.

*19. yüzyılın sonuna doğru gerçekleşen siyasal yapı değişikliği ve büyük kitlelerin politikaya katılması bu çağa "ideoloji çağı" nitelenmesinin yakıştırılmasına yol açmıştır.

*Teknoloji: Sosyolojide oldukça esnek bir biçimde makineleri, donanımı, bunların beraberinde getirdiği üretim tekniklerini ve mekanizasyonun dayattığı bir toplumsal ilişki tipini anlatmak amacıyla kullanılır (Marshall, 1999: 722-723).

*ideoloji: Fransız düşünürü Destutt de Tracy (1754-1836) tarafından idea (görülen biçim) sözcüğüyle logos (bilgi) sözcüklerinin eklenmesiyle yapılmış ve düşünceyi inceleyen bilim anlamında ileri sürülmüştür. Fransa'da görgücü ve duyumcu filozoflara ideolog denmiştir (Hançerlioęlu, 1977: 26). ideoloji kavramı siyaset ve iktisat alanları arasındaki ilişkiler bağlamında da tartışılmaktadır (Marshall, 1999: 320).

*Avrupa düşüncesinin, aklın, deneyimin, dinsel ve geleneksel otoritelere kuşkuyla bakmanın yanı sıra, seküler, liberal ve demokratik toplumların ideallerinin tedrici biçimde şekillendiği döneme Aydınlanma adı verilmiştir.

*Aydınlanma döneminin En belirgin özellikleri akılcı ve bilimsel bilgiye, eğitimle ilerleme konusuna olan inancı ve etik ile topluma faydacı yaklaşımı içermesidir.

*Britanya'da 18. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyılın ilk yarısına kadar olan dönemde hızla gerçekleşen toplumsal, ekonomik, demografik ve teknolojik değişimler Endüstri Devrimi olarak bilinir.

İngiltere kırsal bir tarımcı toplumdan, giderek imâlâta ve endüstriye dayalı kentsel bir toplum durumuna gelmiştir. Bu Devrimin en önemli özellikleri: 1) Ölüm oranlarında azalmaya bağlı olarak nüfusta artışı, 2) Kırdan kente göçün sürekli artışı, 3) Kentlerde işçi sınıfının ortaya çıkışı, 4) Demiryolu sisteminin bulunması ve taşımacılıkta devrim, 5) Çiftçilik tekniklerinin ilerlemesi, 6) Sömürge pazarlarının gelişmesi sayesinde sömürgelerden hammaddeler gelirken bitmiş malların sömürgelere satılması, 7) Buhar gücündeki ilerlemelere bağlı olan teknolojik yeniliklerdir.

*Toplumsal değişme düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olan tarihsel değişim süreci Fransa'da 1780'lerde başlar ve 1789 Fransız Devrimi, geri dönüşü olmayan bir tarihsel dönüm noktası olarak kabul edilir.

*Fransız Devrimi sona erdiğinde toplum, tarih ve siyaset üç temel olayla sarsılır: Birinci olay insanların temel hak ve özgürlüklere sahip oldukları düşüncesinin yeşermesi ve insan-insan ilişkilerinde yeni bir çığır açılmasıdır, İkinci olay, Fransız Devrimi'nin ekonomik ve siyasal sonuçlarının feodal toplumun temellerini sarsmasıdır, Üçüncü olay ise bu tarihe kadar içe dönük olarak gerçekleşmiş olan felsefe yapma geleneğinin sarsılması ve tarih algısının toplumsallık kazanmasıdır.

TOPLUMSAL DEĞİMEYİ ETKİLEYEN ETMENLER Kültür ve Toplumsal Değişme;

*İnsanın yaşamak için ürettiği her şey kültürdür, Bunun içine teknolojiyi, bu çerçevede oluşturulan nesnelerin yanı sıra değerleri, normları ve gelenekleri de katabiliriz, Toplumsal değişme kavramı toplum ve kültür olguları arasında önemli bir fark gözetmeyen sosyal bilimciler tarafından sosyal/kültürel değişme olarak da adlandırılmıştır.

*Yazının icadı değişmenin hızını belirlemiştir, "Tarih yazının icadı ile başlamıştır" denir,

*Karizmatik lider: Bu kavramı ileri süren sosyolog Weber'dir. Weber'e göre karizma bir insanın sıradan insanlardan ayrı bir yerde durmasını ve insanüstü ya da istisnai güçler ve niteliklerle donatılmış olarak görülmesini sağlayan kişilik özelliğidir. Bir insan bu olağanüstü özellikleri sayesinde lider olarak kabul edilir. Karizmatik lider kavramı din ve siyaset sosyolojilerinde yaygın biçimde kullanılmaktadır (Marshall; 1999: 387).

*Tarihte önemli kişiler ve karizmatik liderler de toplumsal değişimde önemli rol oynamıştır. Örneğin Newton ve Edison'un bilimsel buluşları toplumsal değişmeye hizmet etmiştir. Kristof Kolomb Amerika kıtasını keşfettiğinde ileride süper güç olacak ve tarihin akışını belirleyecek bir kara parçasını keşfettiğini düşünemezdi. Atatürk tarihe Türk Devrimi'ni hazırlayan ve uygulayan karizmatik bir lider olarak geçmiştir.

Sınıf Çatışması ve Toplumsal Değişme

*Bu görüşe göre, toplumsal değişmeyi etkileyen sosyal etmen toplumun dinamiklerini de yaratan insanlar arasındaki eşitsizliktir (Dahrendorf, 1976). Toplumsal eşitsizlikler sadece sınıflar arasında değil, aynı zamanda etnik gruplar ve toplumsal cinsiyetler arasında da mevcuttur.

*Marx toplumsal değişimin kısmen teknolojik gelişmelere bağlı olduğunu öne sürmüştür. Ama değişmeyi asıl sosyal çelişkilerin neden olduğu sınıf çatışmalarına bağlamıştır.

*Toplumsal hareketlilik, toplumsal tabakalaşma sistemi içinde bireylerin ve grupların farklı konumlar arasındaki hareketini anlatır. Hareketlilik bir yandan yukarı ve aşağı, öte yandan kuşaklar arası olabilir.

Kuşaklar arası hareketlilik kişinin aile kökeni ile kendi sınıf ya da statü konumu arasındaki değişkenliğe gönderme yapar. Bireylerin gelir, eğitim başarısı ya da sosyoekonomik prestijleri yanı sıra emek piyasaları ve üretim biçimleri içinde belirlenen ilişkiler çerçevesinde hareketlilikleri mümkündür.

Fiziksel Çevre, Demografi ve Toplumsal Değişme;

*Nüfus örüntüsünün değişmesi de toplumsal değişmeyi etkiler. Durkheim toplumun değişmesini nüfusun artması ve iş bölümünün gelişmesi ile ilişkilendirmiştir.

*Durkheim'e göre iş bölümünün gelişmesinin üç temel nedeni vardır. Birincisi belli bir coğrafyada yaşayan nüfus yoğunluğunun artması, ikincisi buna bağlı olarak kentlerin gelişmesi, üçüncüsü de kentlerde yaşayan sosyal kitlenin artışına bağlı olarak sosyal hacmin çoğalmasındır.

*Bir toplumda kaynaklar ve fırsatların dağılımında çok büyük eşitsizlikler çıkmasını engellemek için nüfus kontrolü zorunludur.

*Bir toplumda doğurganlık ve ölüm oranları birbirine yakın olduğu zaman bazı çocukların yaşamasından emin olabilmek için daha çok çocuğun doğması gerekir (Timur, 1972). Bu koşullarda toplumumuzda "yaratan Allah rızkını verir" inancı yerleşmiştir.

*Kırsal bölgelerde artan nüfus, değişen geçim şartlarına bağlı olarak aile yapısındaki değişikliklerin ve kente göçlerin nedenlerinden birisidir.

*Ülkemizde çocuk bakımı ve erken çocukluk eğitimi olanaklarının kurumsal yetersizliği kadınların iş gücüne katılımını olumlu yönde etkileyememektedir.

TOPLUMSAL DEĞİŞİME KURAMLARI

Evrimci Yaklaşımlar Auguste Comte (1798-1857)

*Sosyolojinin kurucusu sayılan Comte, kuramını "toplumsal statik" ve "toplumsal dinamik" olarak ikiye ayırmıştır,

*Toplumsal statik, toplumun denge haline işaret eder ve toplumun belirli bir zaman dilimi içerisinde incelenerek tasvir edilmesini içerir, Toplumsal dinamik ise toplumun değişme sürecine işaret eder ve zaman içerisinde hangi toplumsal olguların başka toplumsal olguları izlediğine dikkatimizi çeker.

Comte "insanlık" kavramını ortaya atar ve insanlığın evrim sonunda en iyiye ulaşacağına inanır

*İnsan zihni teolojik ve metafizik aşamalardan geçerek pozitif aşamaya ulaşır, Her aşamada egemen olan düşünce şekli o aşamadaki toplumsal yapıyı belirler, Teolojik aşamada toplum doğaüstüne önem verir, Toplumsal olayların arkasında insanların iradesine benzeyen tanrı iradesi aranır, İnsanlık tanrı düşüncesinde Fetişist (nesnelerin canlı olarak düşünülmesi) ve Çok Tanrıçılık inançlarından sonra Tek Tanrıçılık inancına ulaşır, İnsan zihninin geçirdiği ikinci aşama metafizik aşamadır, Bu aşamada insanlık Tanrı fikri yerine ruh ya da doğanın eğilimleri gibi soyutlamalar ile düşünür, İnsanlık giderek duyu organlarıyla algılanan, gözlem ve deneylerle sınanabilen bilimsel yöntemin kullanılmasıyla elde edilen gerçeklere ulaşır, Bu aşamaya Comte pozitif aşama adını vermiştir, Comte'un öne sürdüğü evrimci bakış açısı Hıristiyan Avrupa toplumlarının gözlemine dayandığı için Batı merkezidir,

Herbert Spencer (1820-1903)

*Spencer'e göre evrim basitlikten karmaşıklığa, homojenlikten heterojenliğe, tek tipten uzmanlaşmaya giden doğrusal bir süreçtir,

*Spencer toplumu evrim sırasında gittikçe karmaşılaşan bir organizmaya benzetmiştir, Nasıl insan organizması bir sistem ise ve vücudun uzuvları bu organın parçaları iseler, toplum da parçalardan oluşan bir bütündür,

*Spencer'e göre değişimin kaynağı toplumun içindedir ve tüm toplumlar evrim sürecinden geçmektedir, İnsan toplulukları önceleri homojen şekilde yaşamaktadır ve iş bölümü çok farklılaşmamıştır,

*Spencer'e göre evrim sürecinde belirleyici öge endüstrileşmedir (Szacki, 1979: 227), Endüstrileşmenin

getireceği yeni parçaların toplumsal sisteme uyum sağlayarak bütünleşeceği varsayılmıştır,*Spencer, endüstrileşen düzen sonunda savaşıların yok olacağını, birey haklarının daha iyi korunacağı için hükümetlerin fonksiyonlarını yitireceğini öngörmüştür,

Emile Durkheim (1858-1917);

*Evrimsel yaklaşıma sahip iz bırakmış en önemli sosyolog Durkheim'dır.

*Durkheim insanların basit ve yüz yüze homojen ilişkiler içeren cemaat hayatından karmaşık ve sözleşmeye dayanan cemiyet hayatına geçtiklerini öne sürer.

*Mekanik dayanışma içinde yaşayan insanlar aykırı davranışta olan kişileri cezalandırarak, başka deyişle "cezalandırıcı hukuk" yolu ile dayanışmanın bozulmasını engeller.

*Bir toplumu oluşturan bireyler birtakım kolektif inançlara ve duygulara sahiptir. Bu sisteme Durkheim "kolektif bilinç" ya da "kolektif vicdan" adını vermiştir. Mekanik dayanışmada suçlu kişi kolektif vicdanı incittiği için cezalandırılır

*Durkheim, toplumlar geliştikçe ceza hukukunun giderek azalacağını öne sürer. İş bölümünün artması farklı fonksiyonlara ilişkin "geri verdirici" hukuku ortaya çıkarır

*Türkiye'de sosyolojinin kurucusu sayılan Ziya Gökalp (1876-1924) Durkheim'dan etkilenmiştir.

Durkheim'daki toplumsal bilinç kavramının yerine ulusal bilinç kavramını ikâme etmiş ve Türk ulusal kültürünü geliştirebilmek için çalışmıştır.

Sosyal Eylemlilik Yaklaşımı Max Weber (1864-1920);

*"Akılcılaştırma" (rasyonalite) Weber'in modernite kavram-sallaştırmasının anahtar kelimesidir, Sekülerleşmeyle birlikte bir toplumda dinin kurumsal etkisinin azalması beklenir, Eğitim ve bilimde artış ve yayılma gözükür, Geleneksel ve karizmatik otorite biçimleri yerlerini akılcı, yasal ve bürokratik otorite biçimlerine bırakır,

*Weber toplumsal değişimin nedenleri arasında önemli bir unsurun düşünceler olduğunu öne sürmüştür,

*Weber kapitalizmin Batı'da gelişmesini Protestan ahlakı ile ilişkilendirmiştir,

*Batı'da sermaye birikimine yol açan çok çalışma, tutumlu ve disiplinli olma rasyonalitesini Protestan ahlakına bağlamıştır, Bu ahlakın gelişmesine John Calvin adında Lutheryan kilisesine bağlı bir din lideri önderlik etmiştir,

*Weber sınıf kavramını, insanların hayatta elde edecekleri olanaklar ve piyasadaki mallara sahiplik dereceleri ile ilişkilendirmiştir,

*Weber'e göre bilinç sosyal statü ile ortaya çıkar, Çünkü statü farklılıkları yaşam tarzındaki farklılıkları ortaya çıkarır,

*Statü grubu: Statü konumları eşit olan bir insan grubu aynı itibara sahip bir statü grubunu oluşturur. Sosyolog Weber'e göre statü gruplarının hukuksal, siyasal ve kültürel ölçütlerle derecelendirilip düzenlendiği bir tabakalaştırma sistemi mevcuttur. Statü evlilik, gelenek ve görenekler, ortak yaşam düzenlemeleri gibi dışlayıcı pratiklerle korunur (Marshall, 1999: 697-698).

Yapısal Fonksiyonist Yaklaşımlar Talcott Parsons;

*Evrimsel ve yapısal-fonksiyonist kuramcılar arasında Amerikalı sosyolog Parsons öne çıkmaktadır,

*Weber'den aldığı toplumsal eylem kavramını Durkheim'dan aldığı toplumsal kurum kavramı ile uzlaştırmaya çalışarak kendi kuramını geliştirmiştir,

*Yapısalcı – fonksiyonist yaklaşım, sistem modeli çerçevesinde düşünülür, Sistem modeli, herhangi bir düzeyde gerçekleşen toplumsal değişimin diğer düzeyleri etkileyeceği düşüncesini içerir,

*Toplumsal değişim makro, orta düzey ve mikro olmak üzere üç düzeyde ele alınmaktadır, Birbirleriyle bağlantılı olarak değişik düzeylerde ortaya çıkan değişimler "sosyal süreç" kavramı ile açıklanmaktadır (Sztompka, 1993: 7), Makro düzeyde sistem denince akla

uluslararası sistem ve devletler gelebilir, Orta düzeyde Şirketler, siyasi partiler ve dinsel hareketlerden bahsedebiliriz, Mikro düzeyde toplumsal değişim aileler, meslek grupları ya da arkadaşlık grupları içinde gerçekleşebilir,

Diyalektik Yaklaşımlar Karl Marx (1818-1883)

*Marx liberal görüş açısından ön plana çıkan bireye karşılık toplumsal olanı ortaya koymuştur.

*Maddecî tarih görüşüne dayanan diyalektik yaklaşımıyla diğer evrimsel yaklaşımlardan ayrılır.

*Marx'a göre üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki çatışma insanların iradeleri dışında meydana gelir.

*Bir toplumda maddi üretim araçları ve insanlar üretim güçlerini oluşturur. İnsanların içine girdikleri ilişkiler üretim biçimlerini ortaya çıkarır. Örneğin tarımla geçinen toplumlarda toprak temel üretim aracı iken, endüstri toplumlarında fabrika üretim aracıdır.

*Marx'ın diyalektik yaklaşımı, tarihin öncüsü olan yeni üretim ilişkilerinin tohumlarının eski üretim biçiminde

atıldığına işaret eder. Örneğin, 16.yüzyılda ortaya çıkan ticaret yolları sayesinde ulus aşırı ticari kapitalizm gelişmiş ve tüccar sınıfını ortaya çıkarmıştır.

Aksiyonalist Yaklaşımlar;

*Sistem modelinin alternatifi, toplumu dinamik bir sosyokültürel alan olarak tahây- yül eden modeldir.

*Bu modele göre toplumun en temel taşı sosyal olaydır.

*Aksiyonalist yaklaşıma göre toplumsal değişmeyi etkileyen teknoloji, ekonomi ya da kültüre bağlı bir ya da birden fazla etmen düşüncesi yeterli değildir.

*Bu yaklaşıma göre toplumsal değişme toplumsal hareketler neticesinde gerçekleşebilir.

*Batı toplumlarının önemli bir kısmında eşcinsel eğilimlere sahip olan yurttaşların evlenme hakkının meşruluğunu savunan gruplar vardır. Bu gruplar aksiyonları ile toplumlarında seslerini duyurabilmişler ve yasaların değişmesini etkileyebilmişlerdir. Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde 2010 yılının son aylarında Facebook ve Twitter'da üniversite gençleri hükümetlerinin tasarruf politikalarını eleştirmiştir. Söz konusu siteler kapatıldıkça gençlerin yenilerini açtıkları internet siteleri mevcuttur.

MODERNİTE VE MODERNLEİME;

*Toplumsal değişme denince akla gelen önemli bir kavram modernitedir. Giddens'a (1991) göre modernite Batıda Endüstri Devrimi ile beraber değişen toplumsal kurumlar ve davranış biçimlerini içerir.

*Modernleşme ise endüstrileşme ile başlayan toplumsal değişme sürecine verilen isimdir ve ağırlığını 20. yüzyılda dünya çapında hissettirmiştir.

*Modernite'nin bir boyutu endüstrileşme ise öbür boyutu kapitalizmdir.

*Kapitalizm pazarda gerçekleşen rekabeti ve iş gücünün metalaşma- sını içerir.

*Modern toplumun politik örgütlenme biçimi ulus devlettir.

*Modern sosyal yaşamı modernite öncesi sosyal yaşamlardan ayıran en önemli özelliği dinamik oluşudur.

*Mekanik saatin icadı zaman ile mekânı ayırtmıştır. Küresel haritanın icadı ile ayrıştırılan zaman ve mekânın farklı biçimlerinde sosyal ilişkiler yeniden örgütlenmiştir.

*Marx'a göre özgür iş gücü modernitenin anahtar kavramıdır. Emek pazarda satılan bir meta haline gelmeden kapitalizm gelişemezdi. Kapitalizmin gelişmesi aynı zamanda fabrikada çalışma biçimine bağlı olarak artan disiplini de getirdi.

*Walby'e göre (2009: 28) önemli sayıda kadının kocalarına bağımlı ev kadını statüsünde yaşadığı toplumlar henüz tam anlamıyla modernleşmemiş demektir.

*insan hakları kavramı iki açıdan tartışılmaktadır. Birinci olarak kültürel açıdan kolektivist toplumlarda bireyleşmeye dayanan insan hakları kavramının geçerli olup olmayacağı konusu sorunsallaştırılmıştır. İkinci olarak ise insan hakları kavramının ilk ortaya çıkışında kadın haklarını içermemesi eleştirilmiştir.

*Simmel'e (1858-1918) göre modernite bireyleşme olmadan gerçekleşemez.

*Simmel aslında modern toplumda bireyin bir yandan özgürleşmek, öte yandan kendi yarattığı objelerin esiri olmak gibi bir ikileme kaldığını savunur.

*Ritzer (1993) modern toplumu tanımlarken "Toplumun McDonaldlaştırılması " kavramını ortaya atmıştır.

*Ritzer'a göre akılcılaştırma süreci, modern yaşamın ihtiyaçlarına verdiği yanıtları dört temel unsura dayandırır: verimlilik, hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik ve denetim.

*Bauman (2006: 93) "insanın yaşamak için mi tükettiği, yoksa tüketebilmek için mi yaşadığı" sorusunu sormamız gerektiğine vurgu yapar ve tüketim toplumu kültüründeki insanı şöyle tanımlar:

"Tüketiciler toplumundaki tüketiciler için hareket halinde olmak, aramak, bulmamak, daha doğrusu henüz bulmamış olmak, marazi bir durum değil, bir mutluluk vaadidir; belki de mutluluğun kendisidir. Onları varışı bir lanete dönüştüren umutlu bir yolculuktur... Tüketim oyunu ele geçirme, mülk edinme hırsı ya da madde, somut anlamda servet biriktirme değil, yeni bir şeyin ve önceden bilinmeyen bir duygunun verdiği heyecan aşkına oynanır. Tüketiciler her şeyden önce, heyecan derleyicileridir; onlar, şeylerin ancak tâli ve ikincil anlamda koleksiyoncularıdır.

KÜRESELLEİME;

*Küreselleşme kimi zaman Batılılaşma, Amerikanlaşma ya da evrenselleşme ile eş anlamlı olarak düşünülmür.

*Uçak küreselleşmeyi hızlandıran önemli bir teknolojik buluştur. Çünkü hava ulaşımı sayesinde zaman kavramı hakkındaki algımız ve yaşam biçimimiz radikal bir şekilde etkilenmiştir.

*Castells'a göre (1996) küreselleşme özellikle 1970'lerden bu yana enformasyon toplumunun ortaya çıkması ve gelişmesi ile bağlantılıdır. Çünkü internet gibi yeni iletişim teknolojileri sayesinde bilgi akışı hızlanmış ve birbirinden bağımsız gibi gözükken toplumlar gerek bilgi, gerek sermaye akışı sayesinde ekonomik ve politik açılarından birbiriyle bağlantılı hale gelmiştir.

KÜRESELLEİME OLGUSUNUN ÖZELLİKLERİ;

*Küreselleşmenin en önemli özellikleri zaman ve mekânın sıkışması; mekânın yerden biçimlenmesi ve uluslararasıdaki karşılıklı bağımlılıkların geri dönülmez bir biçimde artmasıdır.

*Bir yandan birbirine çok benzeyen hava alanları ve hava alanlarının yakınında iş adamlarının konaklaması için oteller inşa edilir. Ulusaşırı "iş adamı kültürü" gelişir ve ulusaşırı sermayenin akışı hızlanır. Tüketim kalıpları standartlaşmaya başlar. Artık süper marketlerde dünyanın her yöresinden gıda ve ürün çeşitleri

bulmak mümkündür. Öte yandan ulusaşırı şirketlere bağlı üretim zincirleri oluşur. Dünyanın bir köşesinde ekonomik kriz bahane edilerek bir fabrika kapatılır ve hayatlarında süper marketlere uğrayamamış milyonlarca işçi işsiz kalabilir. Küresel finansal ağlar sayesinde banka hesaplarımız küresel kapitalist pazara bağlanır. Medya teknolojileri uzaktaki imajları oturma odamıza getirir ve bizde "âşinalık" duygusu uyanır. İnsanlar ceplerindeki paraya ve sosyal hareketliliklerine göre az ya da çok biçimde "yersiz – yurtsuzlaşma" duygusundan paylarını almaktadır. Kimi insanlar doğdukları yerde karınlarını doyuramadıkları için göç etmek

zorunda kalır. Kimileri izledikleri televizyon sayesinde dünyanın başka bir köşesinde olup bitenlerden haberdar olur.

Küresel Karşısında Yerel

*Modernlik öncesi küresel ile modernlik sonrası küresel farklıdır.

*Giddens'a göre küreselleşmenin gerçek kökeni modern öncesi dünyada değildir!!

*Küreselin karşısında yerelin yeniden inşa çabasına bir örnek: "Türk geleneklerine uygunluk" ölçütünün "Batı geleneği" ile karşı karşıya getirilmek istenmesidir.

*Huntington; kültürel homojenleşme yerine "uygarlıklar çatışması" dönemine girdiğimizi öne sürmüştür. Uygarlıkları kültürel/dinsel şeklinde ikiye ayırmıştır. Uygarlıkların çoğunun modernleşmek istediğini ama batılılaşmak istemediğini savunmuştur. (İslamiyet- batı incelemesi yapmıştır).

KÜRESELLEİME KURAMLARI;

Kapitalist Dünya Sistemi ve Bağımlılık Kuramları;

*1960'ların ortalarında modernleşme kuramlarını eleştiren alternatif kuramlar gelişmiştir. Özellikle Latin Amerika ülkelerinde ithal ikâmedici endüstrileşme sürecinin dinamizmini kaybetmesi modernleşme sürecinin sorgulanmasına yol açmıştır.

*"Kapitalist dünya ekonomisi" kavramını kullanan Andre Gunder Frank ve Immanuel Wallerstein'dır, Frank "az-gelişmişliğin gelişmişliği" kavramını ortaya atmıştır,

*Kapitalizmin 16.yüzyılda Avrupa'da başladığını ve tüm dünyayı uluslararası bir sistem haline soktuğunu iddia eder.

*Merkez ve çevre arasındaki ilişki sömürü ilişkisidir, Merkez ülkeler çevre ülkelerin ürettiği artı değere el koymaktadır, Bütün ülkelerin aynı anda gelişmemesinin nedeni de budur,

*Artı değer kavramını Marx emek-değer kuramı çerçevesinde kullanmıştır. Marx şu soruya cevap aramıştır: Serbest piyasa kuralına göre tüm metaller kendi eşitleriyle mübadeleye (değiş tokuşa) girer. O zaman parası olanlar niçin üretim yatırım yapmaktadır? Cevabı şöyledir: Yatırımcı kullanıldığında maliyetinden daha fazla değer yaratan, benzeri olmayan bir meta görmüş ve onu satın almıştır. Bu meta emek gücüdür.

*Bağımlılık kuramları da temelde modernleşme kuramları gibi ideal bir gelişme tasavvur ettikleri ve çevre ülkelerin durumunu bu modele göre tanımladıkları için eleştirilmiştir.

*Sassen, küresel ekonominin "dünya şehirleri" sayesinde hayat bulduğuna dik-katimizi çeker. Dünya şehirlerinden küresel ekonomiyi kontrol eden kişiler gerek yerel kültürlerin etkisinden, gerekse siyasi kontrolden uzaklaşırlar.

*1980'li yıllarda bir dünya şehri olan İstanbul'da da küreselleşme özelliklerini taşıyan yeni mekânsal düzenlemeler ortaya çıkmıştır (Keyder, 2000: 185). Pek çok şirket yüksek kârlar getiren müteahhitlik işine girmiştir. Mali liberalizasyon sayesinde bankacılık sektörü dünya piyasaları ile bütünleşmiş ve İstanbul yatırım açısından bir çekim merkezi haline gelmiştir.

Dünya Kültürü Kuramı;

*Dünya kültürü kuramı (Lechner & Boli, 2005) küresel meta, insan ve kültür dolaşımı zincirlerini analiz eder.

*Dünya kültürü kavramı meta dolaşımı ve insan dolaşımı süreciyle, uluslararası finans ve banka sistemiyle, iletişim ağıyla, uluslararası kurumsallaşmalarla (Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Çalışma Örgütü, Dünya Bankası, Dünya Satranç Federasyonu gibi) ve küresel popüler kültür ile bireylerde ulus ötesi yerli bir bilinçlenme düzeyine işaret etmektedir.

*Dünya kültürü kavramı eğitsel, yönetsel, örgütsel ve yurttaşlıkla ilgili pratiklerin bütün toplumlarda benzer biçimler almış olduğuna işaret eder, Öte yandan, günümüzde önemli sayıda toplum demokrasi ile yönetilirken, halen demokratik olmayan toplumlar da bulunmaktadır.

*Dünya kültürü yaklaşımı küreselleşme sürecinin düşünüldüğü ölçüde bir homojenlik yaratmadığını; buna karşılık "melezlenme" denebilecek oluşumlara yol açtığını öne sürmektedir.

EKONOMİK KÜRESELLEİME;

*1970"lerin başından itibaren kavramsal olarak sermayenin ulusal düzeyde tanımla- namayacağı görüşü ağırlık kazanmaya başlamıştır.

*Sermayenin toplam sosyal döngüsünü oluşturan 3 aşama:

1. Ticari sermaye uluslararasılaşmıştır.(çalışmalar güçlenmiştir)
2. Erken endüstrileşen ülkelerde sermaye aşırı artmış; yeni karlılık koşullarının aranması gündeme gelmiştir.

3. Gelişen teknoloji ve ulaşım maliyetlerinin ucuzlaması üretim faaliyetini uluslararasılaştırmıştır.

*NEOLIBERAL KÜRESELLEİME: (1980 sonrası): Dışa açık serbest piyasa ekonomisi

Dış ticaret

Finans piyasaları

Yabancı yatırım serbestliği

Kamu iktisadi kuruluşlarında özelleşme

Eğitim,sağlık ve sosyal hizmet alanlarında özelleştirmeler

Esnek iş gücü piyasaları

Küreselleşme karşıtı toplumsal hareketler(dünya ekonomik forumu) IMF ve dünya bankası(alternatifsizlik söylemi)

ÜNİTE 2

Toplumsal Hareketler ve Kuramsal Yaklaşımlar;

TOPLUMSAL HAREKET VE KOLEKTİF DAVRANIŞ;

*Toplumsal nitelikli hareketlerin, protestoların ve devrimlerin altında yatan temel eylem, mücadelecilik/kavgacı kolektif davranıştır.

*Toplumsal hareketler, kolektif davranışın formlarından birisi olarak yüksek düzeyde yapılandırılmış bir kolektif davranış biçimi olarak tanımlanabilir.

*Kolektif davranışlar baskın grubun norm ve değerlerini zorlayan, çok sayıda kişinin katıldığı, gönüllü ve genellikle planlanmadan, doğaçlama biçiminde gerçekleştirilen eylemlerdir,

*Kolektif davranış, kurumlarla normal ve kurallar çerçevesinde iletişim kurma olanakları olmayanlar, başkalarına ya da otoritelere karşı çıkanlar ve yeni ya da kabul görmemiş iddiası olanlar tarafından gerçekleştirildiğinde mücadelecilik-kavgacı bir eyleme dönüşür,

*Blumer'e (1951) göre bu davranış büyük ölçüde planlanmamış, kurallara bağlanmamış ve yapılandırılmamış grup etkinliklerini kapsar.

*Kolektif davranış biçimlerini şöyle sınıflandırabiliriz; Kalabalık (crowd), çeteler (mobs), ayaklanmalar (riots), panik, çılgınlık (fads), moda (fashions), kamu düşüncesi (public opinion) ve dedi-kodu.

*Smelser'e göre kolektif davranış biçimleri ve ilgili oldukları sistem elementleri farklı açıdan değerlendirilmektedir.

- Değer yönelimli toplumsal hareketler – değerler
- Norm yönelimli toplumsal hareketler – normlar
- Düşmanca taşkınlıklar – örgütlenme
- Çılgınlık ve panik – durum kolaylaştırıcılar

*Kolektif davranış biçimlerinin ortaya çıkışını açıklamaya yönelik farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Aynı zamanda toplumsal hareketlerin açıklanmasında da kullanılan kolektif davranışları açıklamak üzere geliştirilen yaklaşımlar şöyle ifade edilebilir (Buechler, 2004: 48-50);

•Kolektif hareketi açıklayan temel bir yaklaşım olarak gerginlik ve çöküş (strain and breakdown) dönemleri yaklaşımına göre, gerginlik ve çöküş dönemleri kolektif davranış üretir.

•Yoksunluk kuramları, bireylerin kendi durumlarını başka gruplarla, kendi geçmişleriyle ya da gelecekleriyle karşılaştırarak değerlendirmelerde bulunmaları ile ortaya çıkan gerilim ve kolektif davranışlar arasındaki ilişkiyi vurgular.

•Kitle toplumu kuramı ise küçük toplumsal grupların yok olmasıyla birlikte modern toplumun, soyutlanma, kişiliklerin kaybolması ve yabancılaşmanın egemen olması sonucunda kitle toplumuna dönüşüğünü savunur.

TOPLUMSAL HAREKETİN KAVRAMSALLAŞTIRILMASI;

*Toplumsal hareketlere yönelik ortak bir tanımın yapılması her ne kadar zor olursa da çeşitli toplumsal hareket örnekleri dikkate alınarak bir kavramsallaştırma yapılabilir. Toplumsal hareket örnekleri arasında Şunlar sayılabilir (Crossley,2002:1);

- Kadın hareketi ya da feminizm,
- İşçi hareketi ve ticaret birlikleri hareketleri,
- Faşist hareketler,
- Faşizm karşıtı, ırkçılık karşıtı hareketler,
- Psikiyatri karşıtı ya da psikiyatrik çabalarla sorunlarını aşanların hareketleri,
- Milliyetçi hareketler,
- Dayanışma hareketleri,
- Çevreci ya da yeşil hareket,
- Kürtaj karşıtı ya da savunucusu hareketler,
- Hayvan hakları hareketleri,

*Toplumsal hareketler kolektif davranışın bir biçimi olarak görülmeyle birlikte diğer bütün kolektif davranış türlerinden oldukça farklı ve özgün niteliklere sahiptir. Toplumsal hareketlerin kavramsallaştırılması için niteliklerinin irdelemesi gerekmektedir.

**Toplumsal Hareket kavramsalını ilk olarak Lorenz Von Stein, siyasal mücadele bağlamında kullanmıştır. Başlangıçta bu kavram, işçi sınıfının özbilinciyle birlikte iktidarı elde edeceği, süreklilik gösteren birleştirici bir süreç anlamını taşıyordu.

*Alman sosyolog Lorenz von Stein 1789-1850 döneminde gerçekleşen Fransız toplumsal hareketlerinin tarihsel sürecini değerlendirdiği kitabıyla toplumsal hareket kavramını halkın politik mücadelesine ilişkin bilimsel tartışmaların içine sokmuştur.

*Toplumsal hareketlere ilişkin çok çeşitli tanımlamalar genelde belirli eksenler etrafında yapılmaktadır (Snow, Soule ve Kriesi, 2004: 6);

- a, Kolektif davranış
- b, Değişim yönelimli hedefler c, Kurumsal kolektif davranış
- d, Belli bir düzeyde örgütlenme e, Geçici bir süreklilik,

*Bu temel kavramlar çerçevesinde tanımlanan toplumsal hareketlerin kavramsallaştırılmasında göz önünde bulundurulması gereken üç temel ilke söz konusudur, Bu üç ilke dikkate alınmadan herhangi bir toplumsal hareketin açıklanması söz konusu

olamaz (Castells, 2006: 100; aktaran; Kökalan Çımrın, 2010:49);

• Hareketin ortak kimliği

- Hareketin karşıtının olması
- Toplumsal hedefin olması

*Lofland (1996) ise başka bir açıdan toplumsal hareketlerin tanımlayıcı dört temel elementini belirlemiştir (aktaran Shephard, 2009:539);

- Geniş ölçekte insan sayısı
- Değişimi sağlamaya ya da engellemeye dönük ortak bir hedef
- Belirli bir düzeyde liderlik ve organizasyon
- Göreli olarak uzun bir dönemde kalıcılık ve süreklilik

*Toplumsal hareketlerin kavramsallaştırılması ve tanımlanmasında yol gösterici diğer bir ölçüt ise harekete katılanların ortak eylemlerinin niteliğidir, Ortak eylemler Şunları kapsamaktadır (Della Porta ve Diani, 2006:20);

- a, Açıkça tanımlanmış bileşenlerle çatışmacı ilişkiler
- b, Biçimsel olmayan yoğun ağlar tarafından ilişkilendirilme c, Özgün ortak bir kimliği paylaşma

*Toplumsal hareketler her ne kadar bir dönem değişime karşı direnişleri dışlayan biçimde tanımlanmışsa da (VanderZanden, 1959: 312) yapılan tanımlamalardaki özellikler düşünüldüğünde hareketlerin belirli bir değişimi gerçekleştirmeyi ya da bir değişimi engellemeyi hedeflediği görülmektedir.

*Toplumsal hareketler 1750'den sonra Batı'da geliştiği Şekliyle üç unsurun sen-tezinden doğmuştur (Tilly, 2004:17). Bu unsurlar toplumsal hareketlerin tanımlanmasında da önemli rol oynamaktadır;

- a. Hedef alınan otoritelere karşı ortak hak talebinde bulunan organize olmuş ve süreklilik gösteren halk girişimi (kampanya),
- b. Çeşitli siyasal eylem türlerinin gerçekleştirilmesi (özel amaçlı dernekler, birlikler kurmak, mitingler düzenlemek, dilekçeler göndermek, gösteriler, resmî kortejler vb. toplumsal hareket repertuarı),
- c. MBSB (Makul olma, birlik, sayı ve kendilerine ve/veya seçmenlerine bağlılık) ilkelerini katılımcıların halk önünde uyumlu Şekilde sergilemeleri, mbsb gösterileri.

*Toplumsal hareketlerin üç tanımı Şöyle ifade edilebilir;

- Elitlere, otoritelere, başka gruplara ya da kültürel kodlara karşı, elitler, diğer gruplar ve unsurlarla kalıcı bir etkileşim içinde, ortak hedeflere sahip ve dayanışma içinde olan bireyler tarafından geliştirilen kolektif eylemler (Tarrow, 1994; Tarrow,1998:4).
- Ortak bir hedef doğrultusunda bir araya gelenlerin taleplerini ve şikâyetlerini sergilemeleri; bireylerin birlikte hareket ederek hak, gönence (refah) ve esenliğe ilişkin şikâyetlerini, taleplerini caddelerde protesto vb. ortak eylemler ile dile getirdikleri temel toplumsal davranış formu
- Tarihselliğin biçimi, kültürel yatırım, bilgi ve ahlak modelleri üzerindeki egemenliği ya da bağımlılığı ile tanımlanan bir sosyal sınıfın, bu modellere ilişkin çatışmacı hareketidir.

TOPLUMSAL HAREKETLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ;

*Toplumsal hareketler 18.yüzyılın sonlarında Batı Avrupa ve Kuzey Amerikada ortaya çıkmıştır.

*Kimi sosyologlar, Batı toplumları bağlamında toplumsal hareketlerin kaynağını, Fransız Devrimine ve ölçüyü aşmış kalabalıkların olumsuzluklara karşı gösterdikleri tepkilere kadar dayandırmaktadırlar.

*Toplumsal hareketler olgusu ve kavramsallaştırması büyük ölçüde 19. yüzyıl ürünüdür. Tilly'e (1984) göre 19. yüzyılda çok önemli bir değişim meydana gelmiş ve geleneksel olarak ya da cemaat grupları tarafından gerçekleştirilen savunmacı eylemlerden organize, öz bilincine sahip, daha kalıcı hareketlere ve yeni haklar ile fırsat arayışında olan saldırgan eylemlere doğru bir dönüşüm yaşanmıştır.

*Markoff (1996:45) ise günümüzde bilinen anlamıyla toplumsal hareketlerin 18. yüzyılın sonlarında İngiltere'de filizlenmeye başladığını öne sürmektedir.

*Alan yazında toplumsal hareketler genelde sadece Batı'ya ait gelişmeler olarak değerlendirilmektedir. Batı dışındaki toplumlara ve bu toplumların tarihlerine oryantalist bir yaklaşım sergilenmekte, herhangi bir muhalefet ya da direniş geleneğinden söz edilmemektedir.

*Türkdoğan'a (2004:11) göre Osmanlı toplum yapısı sistemli bir biçimde toplumsal hareketler kapsamında incelenmemiştir. Örneğin Celali isyanları, toplumsal tabanını köylülerin oluşturduğu bir toplumsal hareket olarak değerlendirilebilir.

*Charles Tilly toplumsal hareketlerin modernliğin bir ürünü olduğunu, örneğin Çin hanedanlıklarını yıkan köylü isyanlarının özellikleri nedeniyle toplumsal hareketlerden ayrıldığını vurgulamaktadır.

*Özellikle 1750-1850 döneminde dünyada Avrupa merkezli hareketlerin dışında gerçekleşen toplumsal hareketleri genel olarak kapsayacak şöyle bir sınıflandırma yapılabilir.

a,Amerika'daki köleliğe karşı isyanlar,

b,Balkanlar'dan Amerika'ya uzanan, sömürgeci ve yayılcı sistemlerdeki milliyetçi ve ayrılıkçı hareketler,

c,Asya ve Ortadoğu'dan Amerika'ya uzanan alanda, dünya ekonomisine katılmaya ve bu ekonomiyle birleşmeye karşı olan ve dünyanın geri kalanı ile bağlantıları koparmayı deneyen girişimler,

d,Ortadoğu, Asya, Afrika ve Amerika boyunca görülen, Avrupa kültürüne ve kapitalist kültüre direnen, genellikle dinsel ya da kültürel hareketler olarak adlandırılan uygarlıkçı hareketler,

*Avrupa merkezcilik (eurocentrism), Avrupa kültürünün üstünlüğünü kabul eden ve olayları- olguları Avrupalı perspektiften değerlendiren yaklaşım. Bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde, Avrupa (ve genellikle Batılı) sorunlarına, kültür ve değerlerine, diğer kültürlerden daha çok önem veren anlayıştır. Avrupa merkezcilik genellikle Avrupalı veya beyaz olmayan kültürler üzerinde hak iddia etmiş ya da onların varlığını tamamen görmezden gelmiştir.

TOPLUMSAL HAREKET BİÇİMLERİ;

*Toplumsal hareketler oldukça genel bir sınıflandırmayla ve daha çok amaçları bakımından dört grupta ele alınabilir, Bu gruplandırmaya göre başlıca toplumsal hareket türleri barış hareketleri, çevreci hareketler, işçi hareketleri ve ifade özgürlüğü-demokratik hareketlerdir,

*Toplumsal hareket biçimleri şöyle sıralanabilir;

•Devrimci Hareketler; Toplum bütünü olarak değiştirmeyi hedeflerler. Mao Zedong'un Çin'deki hareketi gibi.

•Reformcu Hareketler; Toplumda belirli alanlarda kısmi değişimi hedefler. Değişimi savunucu ya da engelleyici olabilir. Kadın özgürlüğü hareketi buna örnektir. Tersine bir örnek de kürtaja karşı dinî grupların yürüttüğü kampanyalardır.

•Kurtarıcı Hareketler; Bireylerin değişimini hedefler. David Koresh'in dinsel kültü buna bir örnektir.

•Alternatif Hareketler; Bireylerde sınırlı değişimi hedefler. Nüfus Bağlantısı (Zero Population growth) hareketi buna örnek olarak verilebilir.

*Kendall (2008: 553-554) bu toplumsal hareket biçimlerinin farklı özelliklerini ve hedeflerini örnekendirerek açıklamıştır;

- Reform hareketleri
- Devrimci hareketler
- Dinî hareketler
- Alternatif hareketler
- Direniş hareketleri

TOPLUMSAL HAREKETİN NİTELİKLERİ VE AŞAMALARI; Tilly'e (2004:30-33)

göre, toplumsal hareketlerin özellikleri şunlardır;

- Toplumsal hareketler, 18.yüzyılda ortaya çıkış sürecinden itibaren tekil girişimler değil etkileşimli kampanyalar olarak yürütülmüştür,
- Toplumsal hareketler, program, kimlik ve duruş olmak üzere üç iddiayı birleştirir,
- Program, kimlik ve duruşa ilişkin savların öne çıkması, hareketin yapısı, hareketin içindeki hak talep eden insanlar ve hareketin aşamalarına göre değişiklik gösterir,
- Demokratikleşme toplumsal hareketlerin oluşumunu olumlu yönde etkiler,
- Toplumsal hareketler halkın egemenliğini kabul eder,
- Toplumsal hareketler siyasi girişimcilere bağlıdır,
- Toplumsal hareketler model alma, işbirliği ve iletişim kanalları ile farklı ortamlarda da yerleşir,
- Toplumsal hareketlerin yapıları, personeli ve iddiaları tarihsel olarak değişir ve evrilir,
- İcat edilmiş bir kurum olan bir toplumsal hareket ortadan kalkabilir ya da çok farklı bir politika biçimine dönüşebilir,

*Heberle (1951) ise toplumsal hareketlerin özelliklerini şöyle ifade etmiştir (aktaran Vander Zanden, 1959: 313-314);

- 1,Toplumsal hareketler, toplumsal yapıda ve özellikle mülkiyet ve emek ilişkilerinin var olduğu temel kurumlarda köklü değişiklikler meydana getirmeyi amaçlar,
- 2,Toplumsal hareketlerde yer alanlarda ortak duyarlılık, dayanışma ve grup kimliği bilinci söz konusudur,
- 3,Toplumsal hareketlerde bir ideoloji ya da inşa edici düşünceler seti vardır,
- 4,Üyeleri içinde biçimsel olarak örgütlenmiş gruplar bulunmakla birlikte toplumsal hareketler organize gruplar değildir,
- 5,Toplumsal hareketlerin gücü, üye kompozisyonunda değişimler olsa bile varlığını sürdürmeye yeter,
- 6,Toplumsal hareketler kısa dönemli değildir ancak yine de bir gerçekleştirme süresi vardır,

*Castells'in ağ kuramında toplumsal hareketlerin boyutları ve nitelikleri şöyle sıralanmıştır (Stalder, 2006: 77-78);

- Toplumsal hareketler öz bilinçlidir, Bir analiz sunar, üyeleri ile ve dışarıdakiyle ilişkilerini tanımlar ve kolektif davranış için strateji belirler.
- Toplumsal hareketler otantik ve özerktir. Geniş toplumsal bağlamla sınırlanmazdır, ancak sınırlandırmalarla kendi mantık ve değerlerini yansıtarak yaratıcı biçimde başa çıkar.
- Toplumsal hareketler için birincil öncelik başarı ya da başarısızlık değildir, var olmaktır.
- Toplumsal hareketler toplumsal yapıda doğrudan ya da dolaylı olarak değişiklik meydana getirmeyi amaçlar.
- Toplumsal hareketler çatışmacı ya da muhaliftir.

*Toplumsal hareketlerin gelişim süreci genel olarak üç aşamada gerçekleşir (Kendall, 2008:568);

- 1.Başlangıç-hazırlık aşaması: Algılanan bir sorun huzursuzluk yaratır.
- 2.Toplanma-birleşme aşaması: Kişiler organize olmaya başlarlar.
- 3.Kurumsallaşma aşaması: Bir örgüt geliştirilir. Liderlik konularında gönüllülerle ücretli personel yer değiştirir.

*Crossley (2002:34) bir toplumsal hareketin aşamalarını şöyle tanımlamıştır;

- a.Toplumsal istikrar-beklentiler ve gerçeklik arasındaki uyum.
- b.Beklentiler ve gerçeklik arasında gerilimin ortaya çıkması.
- c.Toplumsal kontrol mekanizmalarında gevşeme.
- d.Temel kolektif davranışların ortaya çıkması.
- e.Ajitasyon, grup ruhu, moral, ilkeler, ideoloji ve taktiklerin oluşması.
- f.istikrarlı bir toplumsal hareketin ortaya çıkması.
- g.Değişim için baskının oluşması.

*MBSB hareketleri çeşitli özellikler taşır;

- Makul olma: Ölçülü davranışlar, düzgün kıyafetler: din görevlilerinin, yüksek rütbelilerin ve çocuklarıyla birlikte annelerin katılımı,
- Birlik: Benzer rozetler, bandajlar, ilanlar ve kostümler, saflar halinde yürüyüş, Şarkı söyleme ve dua etme,
- Sayı: Katılımcı sayısı, imzalanan dilekçeler, seçmenlerin mesajları, sokakların doldurulması,
- Bağlılık: Kötü hava koşullarının dikkate alınmaması, yaşlı ve engellilerin gönüllü katılımı, baskıya direnç gösterme, gösterişli fedakârlık, bağış ve yardım,

*Kampanya, repertuar ve MBSB gösterileri tarihin çeşitli dönemlerinde hep var olmuştur. Örneğin 1750'den önce Avrupalı Protestanlar inançlarını yaşıtmak adına Katolik otoritelere karşı defalarca süreklilik gösteren kampanyalar düzenlemiştir. MBSB gösterileri dinî şehitlik, halk fedakârlığı ve işgale direniş biçiminde gerçekleşmiştir. Ancak MBSB hareketleri ve repertuarın birleşmesi toplumsal hareketin farklılığını ortaya çıkarmıştır (Tilly, 2004:18-19).

*Demokratikleşme ve toplumsal hareketler arasında güçlü bir ilişki vardır, Bu ilişki şöyle ifade edilebilir (Tilly, 2004:201-203);

1. Demokratikleşme yok ya da yetersiz ise toplumsal hareket yoktur.
2. Yeni başlayan bir demokratikleşme süreci söz konusu ise kampanyalar, repertuarlar ya da MBSB gösterileri toplumsal hareketlerle benzerlik gösterir ancak toplumsal hareket kampanyaların, repertuarların ve MBSB gösterilerinin olgun bir birleşimi değildir.
3. İleri demokratikleşme süreci söz konusu ise toplumsal hareketler sınırlı kesimlerde de olsa yine görülür.
4. Yaygın demokratikleşme süreci söz konusu ise, toplumsal hareketlerin programlarının, repertuarlarının ve MBSB gösterilerinde, program kimlik ve yer açısından yaygınlaşma görülür.
5. Yeni başlayan bir uluslararası demokratikleşme sürecinde ise toplumsal hareket uluslararası nitelik kazanır.

*Demokratikleşmenin sağladığı ortam toplumsal hareketleri besler. Demokratikleşme sürecinin toplumsal hareketi destekleme yolları şöyle sıralanabilir (Tilly, 2004:214-216); a.Devlet ile vatandaşlar arasında daha düzenli ve kategorik ilişkilerin oluşmasıyla birlikte vatandaşlık ilişkisinin kurulmasının sonucu olarak hak talepleri daha makul ve çekici bir hâl alır.

b.Kamu politikası çerçevesinde hakların ve yükümlülüklerin eşitlenmesi sonucunda sosyal eşitsizliklerin giderilmesi, kategori ötesi koalisyonların ve yeni tesis edilmiş kimliklerin önündeki engelleri zayıflatarak toplumsal hareketlerin gelişimini kolaylaştırır.

c.Devlet politikasına, kaynaklarına ve personeline ilişkin değişimlerde vatandaşların etkisinin artması ile birlikte hak talebinde bulunmak için yeni fırsatlar ve güvenli bir ortam oluşur,

d.Tamamlayıcı kurumların oluşturulması ile seçim kampanyaları, siyasi partiler, sendikalar, ticari kuruluşlar, sivil toplum kurumları ve lobiler gibi kurumlar toplumsal hareketleri besler.

TOPLUMSAL HAREKET KURAMLARI;

*Toplumsal hareketlerin 18. yüzyılda ulusal düzlemde ortaya çıkmasının ardından ilk dönem kuramcıları hareketlerin üç boyutuna odaklanmıştır; aşırıçılık, yoksunluk ve şiddet (Tarrow,1998:4). Emile Durkheim"m öncülük ettiği 19. yüzyıl sosyologları ise toplumsal hareketleri, anomi ve toplumsal çözülmenin sonucu olarak değerlendirmişlerdir. Bu dönemde

„çılgın kalabalıklar" tanımlaması yaygındır (Tarrow,1998:4). Toplumsal ölçekteki hareketlere ilişkin ilk sistematik yaklaşım olarak görülebilecek „kalabalıklar" kuramının en önemli temsilcisi Gustave Le Bon'dur.

*Le Bon"a göre toplumsal hareketler daha çok irrasyonellik durumudur.

*Toplumsal hareketler üç temel ekseninde açıklanabilir (Koopmans, 2004: 40-41);

- 1.Mücadelenin bir coğrafi ve toplumsal alanda ortaya çıkması için ekolojik bir perspektif gerekir. Mücadelenin biçimler; mücadeleciler, destekçiler, rakipleri ve tarafsız üçüncü kesimler arasındaki sosyal ilişkiler ağının bir parçasıdır. Bu bakış açısıyla, belirli bir grup için var olan politik fırsatlar yapısal etken değildir.
- 2.Mücadelenin ortaya çıkması evrimsel bir süreçtir.
- 3.Politik istikrar ve istikrarsızlık dönemleri mücadeleciler hareketleri farklı biçimlerde etkiler.

*Crossley (2002:10) toplumsal hareketlerin açıklanmasına dönük kuramsal yaklaşımları iki zaman dilimi ve iki farklı toplumsal ortam açısından değerlendirmiştir. Buna göre 1970"ler öncesi ve sonrasında farklı yaklaşımlar geliştirilmiş ve bu farklılık ABD ve Avrupa bağlamında kendini göstermiştir.

*Toplumsal hareketleri etkileyen kimlik yönelimli paradigmaları açıklamaya çalışan Touraine"e göre temel problem, bir hareketin kimlik arayışından değişim sürecini kontrol etmeyi amaçlayan kolektif ve toplumsal bir harekete dönüşmesinin keşfedilmesidir.

Kolektif Davranış Yaklaşımı;

*Toplumsal hareketleri açıklamak üzere işe koşulan başlıca yaklaşımlar arasında Kolektif Davranış, Göreli Yoksunluk, Kaynak Hareketliliği, Politik Süreçler, Katma Değer, Ağ Kuramı, Rasyonel Tercih ve Kimlik Yönelimli Yaklaşımlar sayılabilir.

*Toplumbilimciler toplumsal hareketleri 1900'lerin başından itibaren psikolojik temelli bir yaklaşımla, kendi kontrolleri dışındaki koşullara duygusal tepki veren bireylerin davranışları olarak değerlendirmişlerdir. Gustav Le Bon, Herbert Blumer, William Kornhauser ve Neil Smelser bu bağlamda yaklaşım geliştiren toplumbilimciler arasındadır.

*Kolektif davranış yaklaşımına göre toplumsal hareketler;

a, Yapısal gerilim, anomi, yoksunluk ve Şikâyetler gibi olumsuzluklara verilen tepkisel karşılıklar olarak ortaya çıkar,

b, Yapısal gerilim, anomi, yoksunluk ve Şikâyetler gibi zorluklar tarafından ateşlenen kolektif histerinin belirlenimi, irrasyonel ve psikolojik karşılıklardır,

c, Toplumdan soyutlanmış, toplumla bütünleşememiş bireylerin katıldığı avam, ayak takımı hareketleridir,

d, Farklılıkları ve siyasal doğaları dikkate alınmaksızın, panik, moda, çılgınlık gibi diğer kolektif davranışlarla bir arada ele alınır,

Sembolik Etkileşimci Yaklaşım;

*Kolektif davranış ekolünden gelen Herbert Blumer'in (1969) geliştirdiği sembolik etkileşimci yaklaşımı, toplumsal huzursuzluk, hareket kültürü ve kimlik boyutuyla odaklanan sembolik etkileşimcilere örnek teşkil etmektedir .

*Blumer'in kolektif davranış ve toplumsal hareketlere ilişkin analizi üç aşamayı vurgular; toplumsal huzursuzluk, temel kolektif davranışlar ve son olarak toplumsal hareketler,

Katma Değer Kuramı;

*Katma değer kuramı, toplumsal hareketlerin oluşması için belirli koşulların gerekli olduğunu öne süren sosyolog Neil Smelser (1963) tarafından geliştirilmiştir,

*Smelser toplumsal hareketleri, diğer kolektif davranışlar gibi şekillendikleri toplumsal sistemler içinde açıklamaya çalışır, Kurama göre toplumsal sistemler içinde toplumsal hareketler sorunlara ya da gerilimlere bir karşılık olarak onları düzeltmek amacıyla ortaya çıkar.

*Kurama göre, toplumsal hareketlerin oluşumunda, aşağıda belirtilen koşulların varlığı önem taşır; 1. Yapısal durumdan kaynaklanan etkenler: İnsanlar önemli sorunları algılayabilmeli, sorunların farkında olabilmeli ve ortaklaşa eylemlere katılabilmelidirler, Toplumsal hareketler, genellikle kişiler ya da sınıflar, ajanslar bir sorunun kaynağı olarak dışlandığında; hissedilen rahatsızlıklar ve şikâyetler dile getirilemediğinde ya da haksızlığa uğrayanlar kendi aralarında iletişim kurma olanağı bulduklarında ortaya çıkar,

2. Yapısal baskıdan ve gerilimden kaynaklanan etkenler: Bir toplumda ya da toplulukta gerginlik söz konusu olduğunda, bireylerin beklentileri karşılanmadığında sistemde baskı oluşur. Ardından meydana gelen gerilim, çatışma ve bireylerin, „Eğer otoriteler beklenen şeyleri yapmış olsalardı sorun yaşanmazdı“ biçimindeki inanışlarına dayalı olarak bir toplumsal hareket ortaya çıkar.

3. Bir inancın/görüşün yaygınlaşmasından kaynaklanan etkenler: Bir toplumsal hareketin gelişebilmesi için öncelikle sorun açık ifade edilmeli, soruna yol açan nedenlere ve çözüm yollarına ilişkin ortak bir görüş paylaşılmalıdır.

4. Hızlandırıcı etkenler: Mevcut bir inancın güçlenmesini kışkırtıcı ya da dramatik olaylar destekler.

5. Eylem için hareketlilik-seferberlik etkenleri: Toplumsal hareket önderleri eylemi organize ederler ve katılımcıları yönlendirirler.

6. Sosyal kontrol etkenleri: Toplumda eğer yüksek düzeyde sosyal kontrol söz konusu ise ortak eylemlere katılım ve toplumsal hareketlerin gelişimi zorlaşır.

Görelî Yoksunluk Kuramı;

*Görelî yoksunluk kuramı, James Davies, Ted Gurr ve Denton Morrison'un öncülüğünde geliştirilmiştir.

*Kurama göre hâlihazırdaki durumlarından ve koşullarından memnun olan, doyum sağlamış insanlar toplumsal değişime göreli olarak daha az gereksinim duyarlar.

*Görelî yoksunluk, bireylerin kendilerini benzer konumdakilerle karşılaştırdıklarında hak ettiklerinden daha azına sahip olduklarını hissetmeleridir.

*Görelî yoksunluk kuramı, yoksunluk ve memnuniyetsizlik yaşayan bazı kişilerin toplumsal hareketlere neden katılmadıklarını açıklayamaz.

Rasyonel Tercih Kuramı;

*Hareketleri kör inançların ve sürü psikolojisinin sonucu olarak gören kalabalıklar yaklaşımının karşıtı olan rasyonel tercih kuramı, hareketleri bireylerin rasyonel eylemlerinin tezahürü olarak açıklar .

*Bu kurama göre bireyler rasyonel aktörlerdir ve katılacakları eylemlerin maliyet ve yararlarını hesaplayarak kendileri için olabildiğince çok yarar sağlayacak olanı tercih ederler.

*Mancur Olson (1971) rasyonel tercih kuramının öncülerindendir .

*Olson'a (1965) göre bireyler her eylemde kâr-zarar hesabı yapan bir çıkarıcıdır.

*Rasyonel tercih kuramının birincil temel özelliği metodolojik bireyseldir. Toplumsal dünya temel olarak bireyler ve onların eylemleriyle açıklanır. Kuram üç temel unsura odaklanır; talepler, fırsatlar sınırlılıklar ve rasyonelite (ussallık)

Kaynak Hareketliliği Kuramı;

*Kaynak hareketliliği kuramı da toplumsal hareketlere katılanların rasyonel davranan birey olduğu düşüncesini benimser.

*Kurama göre bir toplumsal hareketin katılımcılarının, hareketin başarısı için gerekli olan, belirli düzeyde siyasal ve ekonomik kaynağa sahip olmaları gerekir.

*Kaynak hareketliliği kuramının genel olarak kabul gören varsayımlarını şöyle ifade edebiliriz (Cohen, 1999:114);

- 1.Toplumsal hareketler, kolektif davranışların çatışmacı perspektifle açıklanması olarak anlaşılmalıdır.
- 2.Kurumsal ya da kurumsal olmayan kolektif davranış arasında temel bir farklılık yoktur.
- 3.Çıkar çatışmaları ve grupların rasyonel biçimde savunulması söz konusudur.
- 4.Amaçlar ve Şikâyetler güç ilişkilerinin daimi ürünleridir, hareketlerin oluşumunu açıklayamazlar.
- 5.Hareketin oluşumu kaynaklara ve fırsatlara bağlıdır.
- 6.Hareket başarıya, grubun siyasal aktör olarak tanınması ya da artan maddi yarar ile ulaşır.
- 7.Kaynak hareketliliği büyük ölçekli, özel amaçlı, bürokratik ve resmi örgütlenmeleri de kapsar.

*Kurama göre toplumsal hareketlerin gereksinim duyduğu kaynaklar şöyle ifade edilebilir (Edwards ve McCarthy, 2004:)

- a.Materyal (para ve fiziki sermaye)
- b.Moral (dayanışma ve hedeflere destek olma)
- c.Sosyal-örgütsel (örgütlenme stratejileri, sosyal ağlar)
- d.İnsan (gönüllüler, personel ve liderler)
- e.Kültürel (eylem deneyimi, amaçların ve konuların algılanması-içselleştirilmesi, ortak hareket etme bilinci)

*İlk kuramsal yaklaşımlar kolektif eylemlerin nedenlerine dikkat çekerken kaynak hareketliliği kuramı harekette kullanılan araçlara, kaynaklara odaklanmıştır, 1980'lerde toplumsal hareketler alanındaki çalışmalara egemen olan bu yaklaşım aynı zamanda yoğun eleştirilere de muhatap olmuştur, Bu eleştirilerin nedenleri, McCarthy ve Zald'in ekonomik bir dil kullanmalarındır,

Yeni Toplumsal Hareketler Yaklaşımı;

*İşçi hareketi, feminist hareket, insan hakları hareketi, barış ve adalet hareketleri, ekonomik, toplumsal ve siyasal kurtuluş mücadeleleri gibi üçüncü dünya hareketleri eski hareketlerdendir, Bu hareketler ideolojik kökenlerini 20. yüzyılın modern toplum projesinden almaktadır .

*Yeni toplumsal hareketler olarak adlandırılan bu yaklaşıma göre, sınıf temeline dayalı eski diğer deyişle geleneksel toplumsal hareketler kurulu düzenin parçası olmuş, buna tepki olarak yeni toplumsal hareketler sanayi sonrası toplum olarak tanımlanan yeni toplumsal koşulların etkilediği yeni bir siyaset biçimi olarak ortaya çıkmıştır

*Yeni toplumsal hareketler yaklaşımı ortak eylemlerin farklılık gösteren biçimlerine, düzenlerine, desenlerine ve bu eylemlerin politika, ideoloji ve kültüre dayanma tarzlarına odaklanır.

Politik Süreçler Kuramı;

*Farklı devlet yapılarında gerek başarıları gerekse stratejileri ve yapıları açısından çeşitlilik gösteren toplumsal hareketlerin politika temelinde incelenebileceği savunulmuştur,

*Politik fırsatlar kuramı ya da politik fırsatlar yapısı olarak da bilinen

politik süreçler kuramı siyaset sosyolojisinin etkisinde geliştirilmiştir ve temel olarak toplumsal hareketlerin başarısı ya da başarısızlığında politik fırsatların belirleyici olduğunu savunur.

*1960'ların başlarından itibaren özellikle ABD'de otoriteler toplumsal hareketleri açıklamak üzere daha politik temelli bir yaklaşım geliştirmeye başlamışlardır.

*Politik Fırsatlar olarak da adlandırılan kurama göre toplumsal hareketlerin katılımcılarının eylemleri belirli

politik fırsatların varlığına ya da yokluğuna bağımlıdır (Meyer,2004). Kültürel etkenleri göz ardı ettiği için eleştirilen politik süreçler kuramına göre toplumsal hareketlerin üç temel bileşeni vardır (Tarrow, 1994);

- 1.İsyan bilinci: Toplumda bazı kişilerin sıkıntı ve şikâyetleri olur ve adaletsizlik algısına dayanan bu şikâyetler sisteme yöneliktir. Ortaklaşa bir adaletsizlik algısı ve bilinci oluştuğunda bu bireyler toplumsal hareket katılımcılarına dönüşürler. Hareketlere katılanlar hedeflerini rastlantısal seçmezler. Toplumsal hareketler politik sistemin öne çıkardığı şikâyetler ekseninde ortaya çıkar.
2. Örgütsel güç: Toplumsal hareket güçlü bir liderliğe ve yeterli kaynaklara sahip olmalıdır.
3. Politik fırsatlar: Var olan siyasal sistem bazı meydan okumalara karşı kırılğan ise bu meydan okumayı toplumsal değişim amacıyla kullanmak isteyenlere fırsat yaratmış olur.

ÜNİTE 3

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER

TOPLUMSAL HAREKETLERDE YAŞANAN DÖNÜŞÜM;

*Toplumsal hareketler uzun süredir var olsa da çağdaş hareketler 1960'larda doğan vizyonlara çok şey borçludur.

*Gustave Le Bon ve Karl Marks'tan bu yana toplumsal hareketler büyük değişim geçirmiş, özellikle

1960'lardan itibaren nitel ve nicel açıdan yoğunluk, hız ve çeşitlilik kazanmıştır.

*1970'lerin yeni siyasal ortamını şekillendirecek olan 1968 Mayıs'ında Fransa, Almanya, Britanya, ve Meksika'da baş gösteren öğrenci gösterileri, İtalya'daki Kızgın Sonbahar'daki öğrenci-işçi koalisyonu, Frankocu Madrid, Komünist Prag gibi yerlerdeki demokrasi talepleriyle gelişen hareketler, Güney Afrika'dan Roma'ya kadar eleştirel Katolikliğin gelişimi, kadın ve çevre hareketlerinin ilk işaretleri. Bütün bu olgular köklü dönüşümün göstergeleri olarak değerlendirilmektedir.

*Öğrenci hareketlerine 1960'larda eğitim krizi ve baskıcı siyasal yönetimlerle Soğuk Savaş'm getirdiği ekonomik ve siyasal koşullardan duyulan memnuniyetsizlik yol açmıştır.

*1967'den itibaren 1973'e dek Fransa, Batı Almanya, İspanya, İtalya, Polonya, ABD, Arjantin, Cezayir ve Senegal'de öğrenci gösterileri ortaya çıkmış, kısa sürede Kanada, Japonya, Güney Kore, Yunanistan, Hindistan, Zambiya, Pakistan, Kolombiya, Kosta Rika, Venezüella ve Ekvador gibi ülkelere yayılmıştır

*1968'de Berlin Özgür Üniversitesi'nde ABD'nin Vietnam'a müdahalesine karşı gösteriler yapılırken İtalya'da 1970'lere dek sürecek olan işçilerin, öğrencilerin, Katoliklerin ve orta sınıf vatandaşların hak arama mücadelesi görüldü.

*ABD de 1968 hareketlerinde yer aldı: Kızılderili hareketi öne çıktı, Vietnam Savaşı karşıtı hareketler yoğunlaştı, Martin Luther King'in öldürülmesi yüzden fazla şehirde zencilerle polis arasında çatışmalara yol açtı, Yoksul Halkın Yürüyüşü binlerce göstericiyi Washington'a topladı, üniversitelerde gösteriler arttı.

*Kalouche ve Mielant (2008:279) kapitalizmin, Yirminci yüzyılın ikinci yarısında ekonominin ve maddi yaşamın her alanına giderek daha fazla nüfuz ettiğini ve buna koşut olarak sistem karşıtı hareketlerin radikal nitelikte yeniden biçimlendiğini savunmaktadırlar.

*Fransız sosyolog Alaine Touraine 1968 yılında yeni toplumsal hareketlerin başladığını ilan etti.

*Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı, Marksizm'in yüksek düzeyde akademik ve yapısal yorumuna ilişkin yaşanan düş kırıklığına dayandırılmış, aynı dönemde geliştirilen Kaynak Seferberliği Kuramı da özellikle ABD'de gelişmiş olan, eski, Kolektif Eylem Kuramının psikolojik indirgemeciliğini açık bir biçimde reddetmiştir.

*Kapitalizmin hemen her yerde sosyokültürel değerleri etkisi altına aldığını vurgulayan Kalouche ve Mielant (2008:279) bu etkilemenin sonucu olarak ortak çıkan, din ya da etnisiteye dayalı kimliklerin ve yerel grupların yanı sıra sosyalizm, milliyetçilik ve komünizm ideolojilerinin de zayıfladığını belirtmişlerdir.

*YTH anlayışı, kapitalist toplumda var olan temel iki sınıfın, burjuva ve proleteryanın mücadelesine dayalı çözümlenmeyi reddeder.

*Kalouche ve Mielant'ın (2008:221-226) belirttikleri gibi 1980'ler ve 1990'larda Sovyetler Birliği'nin bir alternatif olma özelliğini kaybetmesi ve ardından yıkılmasıyla birlikte devlet sosyalizmi ömrünü tamamlarken yeni dinsel ve etnik kimlikler gelişmeye başlamıştır.

*Öğrenci hareketleri 1980'lerde eğitim biçiminin dünya çapında dönüşümüyle önemli ölçüde ivme kaybederken, feminist, cinsiyet özgürlüğü, çevreci, barış, dinî ve etnik hareketler de son otuz yılda gelişerek süreklilik kazanmıştır.

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER ANLAYIŞININ GELİŞİMİ;

*Siyasi süreç ekolü olarak adlandırılan bu yaklaşıma göre, kuzeydeki emek, insan hakları ve yeşiller hareketi ile Güney'deki milliyetçi hareketler devletler tarafından giderek kurumsallaştırılmış ve siyasi

partilere dönüştürülmüş, bunun sonucunda 1960'lara dek görülen radikal, ütopyacı hareketler artık tarihsel yapay olgular olarak görülmeye başlanmıştır.

*Alan yazında, yeni toplumsal hareketlere yönelik yeni protesto hareketleri, yeni politikalar, yeni popülizm, neoromantizm, antipolitik, Ortodoks olmayan siyasal davranış, düzensiz politikalar gibi kavramlar kullanılmıştır.

*Yeni toplumsal hareketler kavramı 1970'lerin ortalarından beri gelişmekte olan barış hareketleri, feminist hareketler, çevre hareketleri ve yerel özerklik hareketlerini açıklamaya çalışan kuramcılar tarafından geniş kabul görmüştür.

*1960'lar öncesindeki toplumsal hareketler, eski endüstriyel topluma ait oldukları için eski olarak adlandırılmaktadırlar.

*YTH ise Touraine'e göre devlet gücünü kontrol etme düşüncesinden uzaklaşması ve sivil ilişkileri dönüştürmeyi hedeflemesi nedeniyle yenidir.

*YTH paradigma olarak eski olan işçi hareketlerine, politikanın merkez olgusunun sınıf olduğunu ve politik ekonomik dönüşümün bütün toplumsal hastalıkları iyileştireceğini varsayan Marksizm ile sosyalizme ve sabit kimlikler ile çıkarlara odaklanan geleneksel liberalizme karşı olması nedeniyle yenidir.

*YTH'nin yeni politikaları, sorunlaştırdıkları konular, ilgileri, değerleri ve hareket biçimleri bakımından değerlendirilmelidir.

*YTH, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası egemen olan "eski paradigma"dan konular, ilgileri, değerleri ve hareket biçimleri açısından farklılıklar gösteren "yeni paradigma"dan kaynaklanmaktadır.

*Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı, 1970'lerin postyapısalcı ve post- Marksist eğilimlerinden kaynaklanmıştır.

*YTH, liberal siyaset kuramına göre özel ve kamusal biçimindeki sınıflandırma-ya

uymamakta ve üçüncü bir ara kategoriye, kurumsal olmayan siyaset alanına yerleşmektedir.

*YTH, siyasetteki geleneksel sağ sol ayrışmasını reddetmiş, siyasetin tanımını daha önce alanın dışında kalan olguları da kapsayacak biçimde genişletmiştir.

*YTH'nin gelişiminde toplumsal yapıda yaşanan sınıfsal değişimlerin ve yeni oluşumların da etkisi büyüktür.

*YTH'yi, eskisinden ayıran, ekonomik boyuttan çok kimliğe dayalı olması, kültürel eşitsizliği kendine temel alması, ulusüstü oluşu, kısa sürede gerçekleşiyor oluşu, herhangi bir din, ırk, sınıf ve ideolojiye indirgenmemesi, aktörlerinin varlığı ve eğitilmiş olması gibi özelliklere sahip olmasıdır.

*YTH'lerin şehirleşme ve kentsel dönüşümler ile de yakın ilişkisi vardır. Oluşan yeni kentsel yapı ve kültür hareketleri YTH'leri etkileyerek dönüştürmüştür.

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER YAKLAŞIMINA YÖNELİK ELEŞTİRELER;

*YTH'nin kavramsallaştırmasında en çok anlam karmaşasına yol açan unsur "yeni" kavramıdır.

*Calhoun (1993) ve diğer yazarların vurguladıkları gibi gerçekten yeni olan şey hareketlerin kendisinden daha çok hareketleri açıklamaya dönük kuramlardır.

*Calhoun, "19. yüzyıl Başlarının Yeni Toplumsal Hareketleri" başlıklı nükteli bir makale ile YTH kavramsallaştırmaya eleştirel yaklaşmıştır.

*Calhoun (1993: 389), akademisyenlerin YTH kavramını karşı örneğe (19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başındaki işçi hareketleri) göre geliştirdiklerini öne sürmüştü ve bu kavramı tekçi bir yaklaşımdan kaynaklanması nedeniyle eleştirerek toplumsal hareketlerin her zaman çoğulcu bir çeşitlilik içerdiğinin altını çizmiştir.

*Pichardo (1997) ise YTH'yi sadece sol eğilimli hareketlere odaklanması, sağ eğilimli ve tepkisel hareketleri göz ardı etmesinin dışında deneysel bulgulara dayanmaktan çok kuramsal bir yaklaşım olması nedeniyle de eleştirmiştir.

*Touraine'nin postendüstriyel baskıya yönelik eleştirisine kolayca oturtulamayacak, dışa vurumcu feminizm, eşcinsel hakları, yeri hakları, çevre gibi hareketleri kapsayacak biçimde genişletilmiştir.

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERİN NİTELİKLERİ;

*Hank Johnston ve diğerleri (1999) YTH ile geleneksel olarak da adlandırılan eski hareketler arasındaki farkları şöyle sıralamışlardır (aktaran İmişek, 2004:115):

a. YTH'nin aktörlerinin sosyoekonomik yapıları, özellikleri kurulu sınıf sınırlarını geçer. b. YTH'nin ideolojik çerçevesi çoğulcu, pragmatist ve katılımcı değerlerle çizilir.

c. YTH yeni kimlikler oluşturur ya da baskı altındakileri ortaya çıkarır.

d. YTH ortaklaşa ve bireysel olan arasındaki sınırları dönüştürür, bireyler toplumsal hareketlerin içinde kişisel özerkliklerini ve grup kimliklerinin tadını çıkarır. e. YTH, insan yaşamının, kürtaj, cinsel tercih gibi özel boyutlarını yansıtır.

f. YTH, Şiddet karşıtı ve sivil itaatsizlik davranışlarını eklemleyerek yeni hareketlilik biçimleri geliştirir.

g. Bireylere karar alma sürecine katılım konusunda alternatifler sunar,

h.Çoğulcu ve merkezci olmayan yapılarda örgütlenmeye eğilimlidir.

YTH, sınıf temelli geleneksel toplumsal hareketlerden farklı niteliklere sahiptir. Jenkins (1982) YTH'nin farklılıklarını üç alanda ifade etmiştir (aktaran Hannigan, 1990:247):

1. Müdahaleci ya da savaş sonrası refah devletinin gözetimi altında emek ve sermaye ilişkisinden farklı yeni konulara odaklanır.
2. Üniversiteler, mahalleler gibi önceki toplumsal çatışmalarda öne çıkmamış toplumsal tabaka ve alanlarda harekete geçer.
3. Analitik bir özerklik sergiler; toplumsal problem analizleri ve reform talepleri geleneksel sınıf analizi kategorisini keser.

Heywood'a (1997 aktaran İmşek, 2004:113) göre ise YTH'nin özellikleri şunlardır:

- 1.Yeni orta sınıflara dayalıdır.
- 2.Maddecilik sonrası yönelimlere sahiptir.
- 3.Az ya da çok ortak bir ideolojiye bağlıdır.
- 4.Yeni sol ile bağlantılıdır.
- 5.Performans ve uygulama bakımından ademimerkeziyetçi, katılımcı, yenilikçi ve teatraldır.

Eski Paradigma;

Grup olarak hareket eden, gelir dağılımı çatışmasına müdahil sos- yo-ekonomik gruplar Ekonomik büyüme ve refahın dağılımı, askerî ve toplumsal güvenlik, toplumsal kontrol Özgürlük, tüketim güvenliği ve maddi ilerleme

İçsel: Resmî örgütlenmeler, büyük ölçekli temsil birlikleri

Dışsal: Çoğulcu ya da korporatist çıkar aracılığı, siyasal parti rekabeti ve çoğunluk oyu

Yeni Paradigma;

Grup gibi davranmayan, belli temalar etrafında bir araya gelmiş topluluklar lehine hareket eden sosyoekonomik gruplar

Barışın, çevrenin ve insan haklarının korunması

Merkezî kontrolün karşısında kişisel özerklik ve kimlik

İçsel: Biçimsel olmama, düşük düzeyde dikey ve yatay farklılaşma

Dışsal: Olumsuz kavramlarla ifade edilmiş taleplere dayanan protesto politikaları

Aktörler Açısından;

*YTH'de yer alan aktörler yüksek düzeyde kültürel farkındalık sahibi olarak nitelendirilmektedirler.

*Toplumsal yönelimli olmaktan çok kültürel yönelimlidirler; yaşadıkları toplumdaki kültürel yönelimlere meydan okuma konusunda bir tedirginlik ya da çekingenlik göstermezler ve her şeyleriyle otoriteye karşı dururlar

Temalar Açısından;

*İşçi hareketi ve Avrupa sosyal demokrat partilerinin araçsal ve ekonomik hedeflerinden farklı olarak YTH'lerin kimlik politikalarına odaklandığı görülmektedir.

*YTH'nin temel niteliklerinden biri, kimliğin kurgulanması sürecidir. Kadın hareketleri, gay ve lezbiyen hareketleri gibi cinsiyete dayalı hareketlerin dışlanmış kimlikleri politik olarak görünür kılmak ve bu kimliklerin kamusal alanda kabul görmesi için mücadele etmesi bunun bir göstergesidir.

Hareket Biçimleri Açısından;

*Eski toplumsal hareketler ütöpistti, toplumu bütün olarak yeniden inşa etmeyi, toptan değiştirmeyi hedeflemişler ve saldırganlardı. Buna karşın YTH ise daha çok savunmacıdır.

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERE İLİKİN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR;

*Yeni toplumsal hareketler kuramı, hareket kültürü ve kimlik konularına odaklanır, hareketlerin kültür, kimlik, ideoloji ve politika ile ilişkileri üzerinde durur (Kendal, 2005). Yeni toplumsal hareketler anlayışında postendüstriyel topluma, büyüyen orta sınıfa, bireysel olarak tanımlanmış gereksinimlere ve refah devletinin genişletilmesine odaklanılmıştır.

*Kimlik yönelimli paradigma için en geniş kuramsal çerçeveyi Alain Touraine oluşturmuştur.

*YTH'nin 60'lı ve 70'li yıllardaki köklü dönüşümlere koşut olarak ortaya çıkması klasik kolektif hareket paradigmasının sorgulanmasına yol açmıştır.

*1960"lardan sonra ortaya çıkan kuramsal tartışmalarda iki temel gruptan söz edilebilir. Bunlardan ilki Charles Tilly ve Anthony Oberschall"ın öncülük ettiği kaynak hareketliliği kuramına dayalı yaklaşımdır.

*Öte yandan Touraine"ın öncülük ettiği ikinci yaklaşımda ise toplumsal hareket, kurulu düzene meydan okuyan bireyin davranışı olarak görülür.

*Kaynak Hareketliliği yaklaşımı, eski kuramlardaki yapısal gerilimin ve ideoloji egemenliği karşısında bir duruş olarak geliştirilmiştir.

*İki rakip paradigmayı; Kaynak Hareketliliği ile Yeni Toplumsal Hareketleri birleştiren Cohen ve Arato ise YTH"yi hem sistem hem de günlük yaşam düzeyinde ele alırlar. Hareketlerin kimlik inşası rolünü benimserler ancak bu sürecin hem sivil hem de politik alanda güç mücadelesi gerektirdiğini vurgularlar.

*Yeni toplumsal hareketler kuramı, kıta Avrupasındaki politik felsefe ve sosyal teori geleneğine dayanmaktadır.

*Yeni toplumsal hareket kuramına ilişkin dört önemli kuramcıyla birlikte dört ülke ve gelenekten söz edilebilir; Manuel Castells (İspanya), Alain Touraine (Fransa), Alberto Melucci (İtalya) ve Jürgen Habermas (Almanya) (Buechler, 1995:443).

*YTH"yi postendüstriyel toplum modeli üzerine yapılandıran Touraine"e göre bu hareketler postendüstriyel toplum tarafından gerçekleştirildiklerinden dolayı yenidir.

*Bir diğer kuramcı Melucci ise YTH"yi, farklı gruplarla diyalog ve mücadeleler yoluyla kolektif kimliğin inşa edildiği bir toplumsal ilişkiler ağı olarak görür.

*Castells, kapitalist dinamiklerin kentsel dönüşümler üzerindeki etkisine ve bu süreçteki kentsel toplumsal hareketlere odaklanmıştır.

*Castells"e göre toplumsal hareketler, kentsel toplumsal yaşamı yeniden düzenlemeyi isteyen devlet ve diğer politik güçlerin diyalektik rekabetleri sonucunda yükselişe geçmiştir. Kentlerdeki tepkisel hareketler üç konu etrafında şekillenir.

a. Bazı talepler devlet tarafından temin edilen kolektif tüketim biçimlerine odaklanır, b. Bazı talepler kültürel kimliğin önemine odaklanır,

c. Bazı talepler ise öz yönetim ve özerk karar almaya odaklanır.

*Habermas, YTH"yi dünya sistemine karşı bir direniş olarak görürken Touraine, sivil toplumun ekonomiye ve devlete karşı özerklik hedefli mücadelesinin bir parçası olarak değerlendirmektedir.

*Habermas, YTH"lerin yükselişini dünyadaki sömürgecilik ve kültürel fakirleşme ekseninde irdelemektedir.

KÜRESEL TOPLUMSAL HAREKETLER;

*Günümüz toplumlarına ilişkin kuramsal ve ampirik bilgiler şu noktaları vurgulamaktadır (Melucci, 1999:81-82):

1. Yeni çatışmalar konjonktürel değildir, kalıcıdır. Yeni dayanışma ve hareket biçimleri toplumsal sistemlerin değişmez parçası olmuştur.

2. Yeni çatışmaların temelindeki dayanışma ağları toplumsallaşma işlevi görmektedir. Bu ağlar gruplaşma ve seçkinlerin oluşumuna yönelik yeni kanalları açar.

3. Temsil ve karar alma mekanizmaları ile sivil toplum arasındaki mevcut boşluk çağdaş toplumların karmaşıklığı sonucunu doğurmaktadır.

*İmşek (2004:111) YTH"lerin, küresel iletişimin artması ve teknolojik gelişmelerin sonucu olarak 1980"lerden sonra giderek daha çok görünür ve yaygın hale geldiğini vurgulamaktadır. Wieviorka (2005:8-9) ise yeni toplumsal hareketler döneminin geride kaldığını öne sürer

*Crossley"e (2002:149) göre de "Yeni Toplumsal Hareketler" kavramı hızla son kullanma tarihine yaklaşmaktadır. YTH kavramının atıf yaptığı 1960"larda ortaya çıkmış birtakım hareketlerin çoğu artık yeni değildir.

*1960"lardaki hareketler ile 1980"lerdeki diktatörlükleri deviren hareketlerin ardından 1990"ların sonundan başlayarak gelişen süreçte hareketlerdeki patlamaya dikkat çeken Martin"e (2008:5) göre bu hareketlerin iki temel özelliği vardır; anti-kapitalist karaktere sahip olmaları ve bilinçli ve artan bir şekilde çok uluslu ve kıtalararası birliktelikler üzerinden işlemeleri.

*Günümüzde gerçekleşen toplumsal hareketlerde iletişim teknolojileri yoğun biçimde kullanılmaktadır (Rheingold,2003). 1999"da Seattle"daki gösterinin organizasyonunda cep telefonu, internet siteleri, dizüstü bilgisayar vb. teknolojinin yoğun kullanıldığı bilinmektedir.

ÜNİTE 4

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERİ VE KİMLİK KİMLİK

KAVRAMI;

*Kimlik, bir özellik ve bir nitelik ifade eder. Aynı zamanda farklılıkları da ortaya koyan kimlik en geniş anlamıyla bireyin bütün özelliklerini kapsar.

*Psikoloji ve sosyoloji alanlarında çeşitli yaklaşımlarda ele alınan kimlik olgusu 1940'larda Erikson'un öncülüğünde sosyal bilimlerde kullanılmaya başlanmış, kuramlaştırma çabaları gözlenmiş ve deneysel araştırmalar gerçekleştirilmiştir.

*Hall'a (1993) göre kimliklerin varlığı temel olarak kurgusaldır. Ulusal kimlikler genelde saflık, homojenlik iddiasıyla sunulur ancak gerçekte kurgusaldır ve melez kimlikler oluşturulabilir.

*Hobsbawm (1993) da bu bağlamda aidiyet gruplarını zi-hinsel topluluklar olarak nitelendirmiştir.

*Smith-Lovin kimliği üç boyutta sınıflandırmıştır: a.Toplumsal yapıdaki konumlarla bağlantılı rol kimlikleri b.Grup ve örgütlere üyelikle bağlantılı toplumsal kimlikler

c Bazı kişisel özelliklerle ve bazı niteliklerle özdeşleşmenin sonucu olarak kategori üyeliklerinden kaynaklanan kimlikler.

*İkinci Dünya Savaşı sırasında kişisel aynılık ve tarihsel süreklilik duygusunu kaybetmiş hastalara atıfla "kimlik krizi" kavramını geliştiren Erikson, bunu insanın sekiz yaşam evresi modeline uyarlamış ve gençlik dönemini potansiyel kimlik karışıklığından oluşan evresel bir kriz dönemi olarak tanımlamıştır.

*Kimlik (identity) kavramının kökeni süreklilik ve aynılık ifade eden Latince "idem" kökünden gelmektedir ancak 20. yüzyıla kadar popüler bir kavram olmamıştır (Marshall, 1999:405). Türkçede ise kimlik hüviyetin karşılığı olarak kullanılmaktadır, kökeni "kim" soru zamirine dayanmaktadır. TDK sözlüğünde de kimlik, toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü olarak tanımlanmaktadır.

*Kimlik tartışmaları temelde iki geleneğe ayrılabilir.

a.Psikodinamik yaklaşımlar ve

b.Sosyolojik yaklaşımlar

*Kimlik iki boyutta ele alınabilir: Özne kimlik: Bireyin kendine ilişkin algısına dayalı tanımladığı kimlik. Nesnel kimlik: Bireyin kendine ilişkin algısından bağımsız, biyolojik ve sosyolojik olarak sahip olduğu kimlik.

*Kimlik konusunda psikolojik ve sosyolojik yaklaşımların yanı sıra sosyal-psikolojik

yaklaşım da söz konusudur. Sosyal-psikolojik yaklaşım, klasik yaklaşımlara ek olarak özellikle kendilik ve kimlik kavramlarına ilişkin varsayımlarıyla modern sosyolojik düşüncede önemli bir yer almıştır (Stryker vd.2000; Cerulo, 1997 aktaran Hunt ve Benford,

*Sosyolojik gelenekte kimlik kuramı sembolik etkileşimcilikle bağlantılıdır ve William James ile G.Herbert Mead'ın tartıştığı pragmatik benlik kuramına dayandırılır.

*Goffman ve Berger ilerleyen süreçte kimliğin toplumsal olarak verilmiş, sürdürülmüş ve dönüştürülmüş bir şey olduğunu belirtir. Postyapısalcı yaklaşıma göre ise benlik, bizim kim olduğumuzu belirleyen, kimlik duygumuzu biçimlendiren kişisel niteliklere, yeteneklere ve davranış biçimlerine atfedilen anlamlardır.

*Mead'ın yaklaşımı ve izleyicileri olan sembolik etkileşimciler üç temel varsayımdan hareket ederler

1.Bireysel kimlik sembolik etkileşim süreciyle oluşur.

2.Etkileşim sürecinde dil merkezi rol oynar.

3.Kimlik, bir yapı olarak bir taraftan toplumsal yapı, anlam ve bağlam tarafından biçimlendirilir diğer taraftan da onları şekillendirir.

*Kimlik kuramı, prototip sorusu, „neden bazı insanlar boş zamanları olduğunu bir öğleden sonrası arkadaşlarıyla golf oynarken bazıları çocuklarını hayvanat bahçesine götürür? " olan yapısal sembolik etkileşimcilik kaynaklı rol ilişkili tercih-seçim davranışı kuramıdır.

*Tajfel (1978) ve Turner (1985) gibi sosyologlar tarafından kimliğin çeşitli boyutlarına yönelik, özellikle bireysel ve grup kimliği arasındaki ilişkiler bağlamında çok sayıda çeşitli araştırmalar yapılmıştır .

*Deaux (1991)'e göre sosyal kimlikler gönüllü-gönülsüz ve istenir-istenmez biçiminde sınıflandırılabilir.

*İstenir kimlikler bireyin hakkında olumlu olduğu düşünülen, istenmez kimlikler ise

olumsuz olduğu düşünülen kimliklerdir. Bu bağlamda kimlikleri şu örneklerle açıklayabiliriz a.Gönüllü-istenir kimlikler: Katolik, kulüp üyesi, demokrat-cumhuriyetçi, fe-minist, arkadaş, eş, anne-baba, öğrenci.

b. Gönüllü-istenmez: Alkolik, bağımlı, eşcinsel, sigara kullanan.

c. Gönülsüz-istenir: Afro-Amerikan, kız-erkek evlat, Hispanik, Yahudi, erkek, kadın.

*Kimlik kavramının potansiyelini toplumsal hareket kuramı ve araştırmaları açısından sorunları şöyle ifade edebiliriz.

1. Toplumsal kategori ve grup kavramlarının birbirlerine denk olarak ele alınması, aynılaştırılması.

2. Toplumsal hareketler ve bu hareketlere katılanlar arasındaki ilişkilere yönelik önemli sorular sorma ve bu soruları cevaplama konusunda yetersizlik.

3. Bir hareketin bütün olarak değerlendirilmesi ya da farklı hareketler arasında karşılaştırma yapılabilmesi

için yeterli olan kimliğin kategorik, kültürel ve kolektif kavramsallaştırmalarının aktörlerin farklı hareketlerinin çözümlenmesinde yetersiz kalması.

4. Bireysel ve kolektif kimlikler arasındaki ilişkilerdeki önemli kuramsal ve deneysel konuları çözen tanımlamalarda bireysel ve kolektif kimliklerin birleştirilmesi.

5. Bireysel ve kolektif kimliklerin pekiştirici niteliğinin önemli konuları açıkladığının varsayılması.

6. Sadece harekete dayalı kimlik çözümlemesinin, kimlik ve harekete katılımın çok yönlü ilişkilerini anlama konusunda yetersiz olması.

*YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER VE KİMLİK;

*1960'ların sonlarında Amerikalı sosyologlar tarafından, toplumsal hareketlere katılanların kimliklerine yönelik ilginin arttığı vurgulanmıştır. Ralph Turner (1969), kişisel kimlik ile kişisel dönüşümü toplumsal hareketler alanının giderek önemli artan konuları olarak belirtirken Klapp (1969), kolektif kimlik arayışını modern toplumun fakirleştiği

etkileşime bir karşılık olarak değerlendirmiştir (Larana, Johnston ve Gusfield, 1994:10). 1960'lardaki dönüşümle birlikte toplumsal sınıfların ya da kurumsal otoritelerin siyasi, ekonomik taleplerinin, bireylerin yeni toplumsal hareketlere katılımlarında belirleyici olmadığı görüşü egemen olmuştur. Artık bireyler yeni kimliklerinin ve yaşam tarzlarının tanınmasını ve kabul görmesini talep etmektedirler.

*D'Emilio (1983) bireyin özel yaşam alanına olanak tanıyan kentleşme ve endüstrileşmenin yeni toplumsal hareketlerdeki yeni kimliklerin oluşumunda etkili olduğunu varsayar. Buna örnek olarak eşcinsel hareketlerdeki kimlik olgusu verilebilir. Eşcinsel seks her zaman var olmuş olsa da bu yüzyılın başına kadar sapma, gayri ahlaki ve yasadışı bir davranış olarak algılanırken artık sapkın bir kimlik olarak da görülmeye başlanmıştır.

*Yeni toplumsal hareket kuramcılarının göre, kolektif davranış biçimlerinde gözlenen köklü dönüşümlere toplumsal yapıdaki dönüşümler yol açmıştır. Yeni yapıyı Touraine (1981) postendüstriyel, Melucci (1996) enformasyon, Castells (1997) ağ toplumu olarak adlandırmıştır (Poletta ve Jasper, 2001:286).

*Inglehart (1990), toplumsal değişim ile kimlik arayan davranışlar arasındaki ilişkinin postmodernizmin dört özelliğinden kaynaklandığını öne sürer.

- Maddi zenginlik,
- Aşırı bilgi yüklemesi,
- Alternatif kültürel çeşitliliğin birey üzerinde yarattığı karmaşa,
- Sistemin bireyin kendini tanımlaması için kurumsal temelli ve kültürel normatif alternatifleri sağlama konusunda yetersizliği.

*Calhoun'a göre (1994) yeni toplumsal hareketlerin temel çatışma alanlarından biri de kimliğin kurgulanma sürecidir. Kadın hareketleri, gay ve lezbiyen hareketleri gibi değişik akımların dışlanmış kimliklerini politik olarak görünür ve kamusal alanda kabul görmüş kılmak için mücadele etmesi, kimliğin önemli bir siyasal mücadele alanı olduğunun bir göstergesidir.

*KİMLİĞE DAYALI TOPLUMSAL HAREKETLER;

*Bireyler yeni yaşam biçimlerinin ve toplumsal kimliklerinin tanımlanacağı, hayata geçirileceği yeni topluluklar arama ve yeni toplumsal alanlar üretme çabası içindedirler.

*Melucci (1985), yeni toplumsal hareketlere yol açan etkenlerin ekonomik sıkıntılardan daha çok kimlikle bağlantılı kültürel ve sembolik konuları kapsadığını vurgulamaktadır

TOPLUMSAL HAREKET BAĞLAMINDA KİMLİK;

*Toplumsal hareketleri açıklamaya yönelik değerlendirmelerde yeni hareketlerin kültürel boyutları daha çok vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda aktörlerin kimliklerini biçimlendirme süreçleri ile toplumsal hareketin dinamiklerinin kimlikleri biçimlendirme süreçleri önem taşımaktadır.

*Burke ve Stets'in (2009: 3) belirttikleri gibi kimlik, bireyleri belirli bir grubun üyesi olarak gören, onları biricik bir kişi olarak tanımlayan anlamlar bütünüdür.

*Sosyoloji alanında kolektif kimlik, toplumsal hareket kuramlarından olan kaynak hareketliliği ile politik süreçler yaklaşımlarında hareketlerin ortaya çıkışı, devam etmesi ve etkileri gibi değerlendirmelerdeki boşlukların doldurması açısından önem taşımaktadır.

*Toplumsal hareketlerde kimliğin, harekete yönelik etkisi ve kimlik ile hareket arasındaki ilişki açısından üç boyutlu bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Bu boyutlar; güçlendirme için kimlik, strateji olarak kimlik ve hedef olarak kimliktir.

*Kimlik ile toplumsal hareket ilişkisi bağlamında kimliğin yapılandırılması temel alındığında ise kimliğin iki boyutu tanımlanabilir.

• Kimlik yakımsaması-çakışması: Üzerinde anlaşmaya varmış bireylerin ve hareketin birleşimine atıf yapar.

• Kimlik inşası: Kişilerin ve kolektif kimliklerin bağlantılandıkları ve bireyin kendilik algısı ve çıkarlarıyla uyumlu hale geldiği süreçlere atıf yapar.

*Bir harekette ve bu hareket bağlamında yapılan eylemlerde kimliğin rolünün dört aşaması Şöyle ifade edilebilir;

- Kolektif iddia ve taleplerin oluşturulması
- Hareket için aktivistlerin, gönüllülerin toplanması
- Strateji ve taktiklere ilişkin kararların alınması
- Hareketin sonuçlarının ortaya çıkması

*Gamson"a göre (1991) kolektif kimliğin birbirine yapışık üç katmanı söz konusudur.

- 1.Bir toplumsal harekete özgü örgütsel aktivist kimlik
- 2.Farklı hareketlerde yer alanların oluşturdukları daha geniş anlamdaki akti- vist kimlik
- 3.Yaşanılan toplum ya da mensubu olunan etnik grup gibi toplumsal kategorilere dayalı kolektif kimlik

*Dunlap ve Mccright (2008:657) tarafından sentezlenerek, toplumsal hareket kimlikleri toplumsal hareket kimliği kavramsallaştırması çerçevesinde belirli kategorilerde tanımlanmıştır;

- 1.Hareketin hedefleri doğrultusunda yapılan çalışmalarda etkin biçimde yer alan aktif katılımcılar.
- 2.Hareketin hedeflerine sempati duyan ve destekleyen ancak etkinliklerine katılmayanlar.
- 3.Hareketlere çok az ilgili olan, tarafsızlar.
- 4.Karşıt hareketlere sempati duyanlar.

*Raschke (1987) sembolik bütünleşmenin yeni toplumsal hareketlerin temel özelliklerinden biri olduğunu öne sürmektedir. Buna göre toplumsal hareketin içinde yer alan grup "biz" duygusuyla nitelendirilir.

*Melucci"ye göre (1985) kolektif kimlik, kolektif davranışı mümkün kılan paylaşılmış inancı ifade eder.

*Kimliğin toplumsal hareketlerde merkezî rol oynayan üç boyutu tanımlanmıştır. Bunlar; bireysel kimlik, kolektif kimlik ve kamusal kimliktir.

KİMLİK İLE TOPLUMSAL HAREKETLERİN ETKİLEİMİ;

*Taylor"a (1994: 25) göre ulusal, bireysel, siyasal, toplumsal ya da etnik, her türlü kimlik, "öteki"ni tanıma/tanımama ya da yanlış tanıma eylemleriyle biçimlenir. Kişilerin düşünceleri monolog düzeyinde değil, diyalog düzeyinde şekillenir. Birey, kimliğini ancak başkalarının kendi tavır ve davranışlarına verdiği tepkiyi de- neyimleyebildiğinde oluşturur.

*Kimliğin toplumsal hareketlerdeki değişken rolü harekete katılanlar, yasalar, yasaların şekillendirdiği inançlar, değerler vb. kapsayan geniş bir politik çevreyle etkileşim içinde biçimlendirilir.

*Devlet yapısı ve toplumsal hareketler arasındaki ilişkiyi vurgulayan Meyer de (2002:13) devletin uygulamalarıyla muhalifler yaratma sürecinin ortak bir dava ve kimliklerin oluşumundaki etkisine dikkat çekmektedir.

*Bireylerin toplumsal harekete katılma kararı ile kimlik arasındaki ilişkiyi vurgulayan Stryker"a (2000:29) göre kişilerin harekete katılma kararı alıp almamaları sadece hareketin gelişimi, etkililiği, dönüşümü ve sürekliliği açısından önem taşımaz.

*Yeni toplumsal hareketler kimlik ve şikâyetler arasında paradoksal bir ilişki sergiler (Johnston, Larana ve Gusfield, şikâyetlerin niteliği, yeni toplumsal hareketlerin kimlik kavramıyla yakından ilintili olmasına yol açar. Örneğin toplumsal cinsiyet/cinsel kimlik

hareketleri açısından kolektif şikâyetler grup bağlamında bir kimlik arayışını gündeme getirir. Feminist ve eşcinsel haklara ilişkin hareketlerin kimlik odaklı işlevleri söz konusudur. şikâyetlerin grup oluşumunda daha çok önem taşıdığı durumlarda kimlik arayışı bilinçsiz olmasına karşın grup oluşumunun başat nedenidir. Bazı toplumsal hareketler açısından ozon tabakasının delinmesi, nükleer silahların artışı ya da balinaların kurtarılması vb. sorunlar gündelik hayattan oldukça uzaktır. Bu tür şikâyetler ancak süreklilik kazanan toplumsal kurgu ve gruplar arası etkileşimler sonucunda önemsenirler.

ÜNİTE 5

Feminist Hareketler;

FEMİNİZMİN BATIDAKİ TARİHÇESİ;

*Kamusal/Özel Alan: Feminist teorinin en temel kavramlarından biri olan kamusal/özel alan ayrımı Yunan felsefesinden gelen bir ayrım temelinde şekillenmiştir: Siyasetin kamusal dünyası ile aile ve ekonomik ilişkilerin özel dünyası. Modern sosyolojide bu ayrım, ev ile işin ayrılmasına ve toplumsal cinsiyete dayalı

geleneksel işbölümünün uygulanmasına gönderme yapmaktadır (Marshall, 1999: 380). Ancak bu ayırım da feministler tarafından yeterli bulunmamaktadır. Feministlerin temel aldığı “kişisel olan özeldir” cümlesi ile özel alanın kadının en fazla baskılandığı alan olduğu belirtilmektedir (Lamphere ve Rosaldo 1974). Ayrıca daha sonraki yıllarda yapılan çalışmalar da kamusal/özel alan ayırımının farklı noktalarda eleştirilerini kadınlar lehine sunmuştur. Örneğin, eğer bu farka ait feminist eleştiriler olmasaydı, “ev işi” kavramı feminist bir bakış açısıyla çalışılmayacak, “ev”de gerçekleştiği için “iş” olarak bile görülemeyecekti.

*Ataerkillik (patriyarka, patriyarki): EŞ zamanlı olarak erkeklere ve erkekliğe imtiyaz tanıyarak, kadınları ve kadınlığı aşağı gören ve kadınları erkek tahakkümü altına alan toplumsal organizasyon biçimi.

Ataerkillik sözcüğü önceleri erkek aile reislerinin otoritesi üzerine kurulu toplumsal sistemleri tanımlamak için kullanılmıştır. Daha sonraları anlamı genişlemiş ve kadınların ikincil durumunu doğrudan kadının “biyolojik zayıflığına” bağlayarak, kadını sadece ev içi alana hapseden ve erkekleri de kamusal alana ait bireyler olarak niteleyen bir düşünce anlamını kazanmıştır (Marshall, 1999: 47).

*Hegemonya: Baskın gruplar tarafından farklı güç formlarının (toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf ve cinsellik gibi) elde tutulması ve kullanılması. Feministler için en güçlü hegemonya biçimlerinden biri ataerkillik olarak adlandırılmaktadır.

*Öznellik (subjectivity). Kişiyeye ya da özneye olan bilinçli perspektif. Her ne kadar “öznellik” kavramı “nesnellik” kavramına tezat bir kavram olarak düşünülmüş ve pozitivist toplumsal bilimciler tarafından olumsuz bir kavram olarak kullanılmışsa da, anlamsal ve yorumsamacı açıdan toplumsal bilimlerde özel bir öneme sahiptir (Marshall, 1999: 573).

Anglo-Amerikan Feminizmi;

*Daha çok kadın-erkek “eşitliği”ne vurgu yapması ile, kadınların “farklılıkları”nı vurgulayan Fransız Feminizmi’nden ayrılan Anglo-Amerikan feminizmi, kadınların eğitimi gibi toplumsal-kültürel konulara odaklanmıştır. 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başlarında gelişen Anglo-Amerikan feminizmi, kadınların oy hakkı talebi vurgusuyla bilinir ve aynı zamanda Birinci Dalga Feminizm olarak adlandırılır.

*Bir doküman işçisinin kızı İngiliz feminist yazar Mary Wollstonecraft’ın (1759-1797) 1792’de yayınladığı Kadın Haklarının Korunması (A Vindication of the Rights of Woman) ilk “feminist bildiri” olarak yorumlanmaktadır.

*ABD’li feminist Betty Friedan’ın Feminine Mystique (1963) adlı çalışması ABD’li kadınların II. Dünya Savaşı sonrasındaki toplum içindeki mutsuzluklarının bir göstergesi olarak görülmektedir.

*19. yüzyıl feministleri arasında Elizabeth Cady Stanton (1815-1902) ve Susan B. Anthony (1820-1906) gibi feminist aktivistler aynı zamanda köleliğin kaldırılmasını da talep etmişlerdir.

Fransız Feminizmi;

*Özellikle edebiyat odaklı gelişen ve daha çok kadın yazını (écriture feminine) olarak tanımlanan, metinsel tasarımı öncelikli olarak çalışma konusu yapan Fransız feminizmi, kendisini “farklılık” kavramı etrafında organize etmiştir. 1970’lerde ve sonrasında gelişen Fransız feminizmi, İkinci Dalga Feminizm olarak da bilinir. Kadın-erkek farklılıkları konusuna edebiyat alanı dışından yaklaşan Fransız feministi Simone de Beauvoir’ın (1908-

1986), 1949 yılında yayınladığı İkinci Cinsiyet (Le deuxième sexe, Fransızca parçalar olarak 1947, İngilizce çeviri, 1953), aynı zamanda Marksist/Sosyalist feminizmin klasiklerinden biri olarak da sayılır.

*De Beauvoir’ın kadın doğasını reddeden ve toplumsal olarak kadın olduğunu belirten cümlesi, “kadın doğulmaz, olunur,” bir anlamda toplumsal cinsiyet kavramının ilk formülasyonu olarak sayılabilir.

*Fallosantrik/Fallogosantrik: Fallus (phallus), yani, erkeklik organının sembolik olarak erkeklik temelli bir yaklaşımı belirtmesi. Cixous özellikle “farklılık” temelinde ele aldığı edebiyat alanında bu terimi, “kadın yazını” konusunu tartışırken kullanır. Özellikle feminizmin yazınsal etmenleriyle ilgilenen feministler bu terim ile dilde erkek egemenliğini belirtirler. Jacques Derrida’dan esinelenerek ürettikleri bu terim, Batı dünyasının yazılı ve sözlü kültür arasındaki bir güç ilişkisi kurmasını ve yazılı kültürü (aynı zamanda eril olarak nitelendirilen kültür) diğerinden üstün saymalarını eleştirir.

*Günümüzde kadın yazını (écriture feminine) olarak da bilinen yaklaşım, daha çok Monique Wittig, Luce Irigaray ve Helene Cixous’un çalışmalarında görülmektedir.

BAZI ÖNEMLİ KAVRAMLAR

Toplumsal Cinsiyet;

*Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak kadın ve erkekler için toplumsal olarak oluşturulmuş roller ve öğrenilmiş davranış ve beklentilere işaret etmek için kullanılır.

*Fransız feminizminin öncü isimlerinden Simone de Beauvoir “kadın doğulmaz, olunur,”

ifadesiyle kadın olmanın toplumsal olarak yaratıldığının altını çizmiştir.

*Analitik Analiz kelimesinde türeyen analitik kelimesi, bir bütünü parçalarına ayırarak ayrıntılı inceleme anlamına gelir. Bir toplumsal süreci ya da olguyu anlamak için kullanılan anahtar kavramlar olarak tanımlanabilir.

Toplumsal Cinsiyet Roller

Toplumsal cinsiyet rolleri içinde, çok kaba bir sınıflamaya gidilirse, Şu temel roller göze çarpmaktadır.

Üretim ile İlgili Roller

Erkek: Piyasa için üretim (parasal karşılığı olan) Kadın: Ev/hane

içi üretim (parasal karşılığı olmayan) Yeniden Üretimle ilgili Roller

Kadın: Biyolojik yeniden üretim (Çocuk doğurma ve yetiştirme)

Günlük yeniden üretim (Hanenin günlük işleri ve hane üyelerini ertesi günün üretim sürecine hazırlama)

ideolojik yeniden üretim (Çocukları toplumsal rolleri için hazırlama) Topluluk

Düzeyinde, Hayatın idamesine İlişkin Roller

Kadın: Hane içi yeniden üretim rollerinin bir uzantısı olarak topluluk düzeyinde kadın tarafından yapılan

işler: Kısıtlı ve toplu tüketime açık kaynakların kullanımı (özellikle su, sağlık ve eğitim hizmetleri)

Kadınların karşılık almaksızın ve “serbest” zamanlarında yaptıkları düşünülen işler, Topluluk

Düzeyinde Politik Roller

Erkek: Ulusal düzeyde politika ile eklemlenen topluluk politikası.

“Özcülük” ve “Toplumsal İnşaacılık”;

*Özcülük, biyolojik ya da genetik belirlemelere daha yakındır ve olguları “doğa” ya da “insan doğası” temelinde ele alır. Örneğin, kadının toplumdaki ikincil konumunu kadın doğurganlığına bağlanması gibi. Felsefede “öz,” bir Şeyin bütün niteliklerinin sadece tek bir Şey bağlamında algılanması anlamına gelmekte ve özcülük de bu anlayışı temsil eden fikirler olarak yorumlanmaktadır.

*Feminist düşüncede ise “özcülük” kadınların kadın, erkeklerin de erkek olduklarını biyolojik olarak temellendiğini ve bunun değiştirilemeyeceğinin belirtilmesidir.

FEMİNİZM İÇİNDE FEMİNİZMLER;

*Radikal Feminizm;

Kadınları özgürleştirmenin yolunun tamamen yeni bir düzenden geçmesi gerektiğini vurgulayan yaklaşımdır.

Radikal-Liberal Feministler;

*Radikal-liberal feministler genellikle 1960'larda ve 1970'lerde ilgi gören fikirleri savunmaktadırlar. Buna göre, kadınların doğurganlık özelliği onların tamamen insan olarak gelişimini engellemektedir.

Radikal-Kültürel Feministler;

*Radikal-kültürel feministler kadınlık değerlerini savunduklarından ve bunları kutladıklarından, “erkeksi” kadın olmak yerine “kadınsı” kadın olmayı daha değerli bulmakta ve kültürel olarak kadınlık değerlerini yüceltmektedirler. Radikal feminizm, ataerkil düzen tarafından yerilen bazı kadın özelliklerini (örneğin tarıca imgeleri ya da kadının besleyici olma durumu) ön plana çıkarmıştır.

**Kadınlık ve “Erkeklik”: Kadınlara özgü hareketve duygu biçimlerini karıştıran ve erkeklik ile karşıt olarak kullanılan terimler. Temel olarak “doğal” olarak görülen özelliklerin (radikal feminizm ve özcülük çalışmalarında işaret edildiği gibi) temelinde şekillenen bu fikirler, sosyologlar ve antropologlar tarafından eleştirilmiş ve bu özelliklerin toplumsal olarak oluşturulduğu belirtilmiştir (Marshall, 1999: 374). Ancak kültür içinde kök salmış olan kadınlık ve erkeklik fikirleri en çok gündelik dilde kendini göstermektedir. Her ne kadar politik doğruluk taşımasa da, örneğin, bir kadının fiziksel olarak gücünü belirtmek için kullanılan “erkek Fatma” tanımı ile “karı gibi kıvırtmak” terimlerini karşılaştırmak, bu konuda bir fikir verecektir.

*Heteroseksüellik: Karşı cinse duyulan cinsel ilgidir.

*Homoseksüellik: Hemcinsine duyulan cinsel ilgidir.

Liberal (Burjuva) Feminizm;

*Bu yaklaşım, mevcut ekonomik ve toplumsal düzen içinde kadın erkek-eşitliğinin mümkün olabileceğini ileri sürerken, daha çok orta ve üst-orta sınıf kadınların beklentilerini ve taleplerini dillendirmektedir.

*Marksist (Sosyalist) Feminizm;

*Maddecı feminizm olarak da bilinen Marksist feminizm, kapitalist toplumsal orga- nizasyonlarda toplumsal cinsiyet analizleri yaparken Marksist teoriden beslenmektedir.

*Marksist feminizm, kadınların özgürleşmesini ekonomik sistemin yeniden organizasyonunda ararken, ataerkillik ve kapitalizm arasındaki ilişkiye odaklanır.

*Marksist feminizmde basamaklar dahilinde düzenlenmiş ve eşit olmayan bir şekilde dağıtılmış olan sınıf ilişkileri zorlayıcı güç ve baskılama kaynaklarıdır ve bütün eşitsizliklerin temelidir.

*Marksist feminizm kaynaklı eleştirel bir bakış açısı metinsel olduğu kadar, temsili toplumsal ilişkileri de kapitalist ilişkilerden kaynaklanan gelir eşitsizliğinde görmektedir. Kadın-erkek eşitsizliği kapitalist düzen sona ermeden son bulmayacaktır.

*Kadın Hareketi: Kadın hareketi kavramı, kadınların, toplum içindeki konumlarını kadınlar lehine değiştirme ve iyileştirme projesi etrafında seferber edimesini anlatır. Bu terim sıklıkla "Kadınların Özgürleştirme Hareketi" ile aynı anlamda, 1970'lerden sonraki feminizmi tanımlamak için kullanılmaktadır.

* 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü: Kadınların erkeklerle eşit ekonomik haklara sahip olmak için giriştiği zorlu sürecin önemli bir dönüm noktası 8 Mart 1857'dir. ABD'nin New York kentinde tekstil sektöründe çalışan kadın işçiler kendilerine ödenen düşük ücretleri, uzun çalışma saatlerini ve insanlık dışı çalışma koşullarını protesto etmişlerdir. Ancak yürüyüşte üzerlerine ateş açılan 115 kadın, çıkan yangında ölmüştür. 1910'da Kopenhag'da yapılan uluslararası bir toplantıda kadın delegelerin önerisiyle o gün ölen emekçi kadınların anısına 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü olarak ilan edilmiş ve 1975 yılı da Uluslararası Kadınlar Yılı olarak kutlanmıştır.

BATILI OLMAYAN FEMİNİZMLER; Üçüncü Dünya Feminizmi

*Kabaca işaret etmek gerekirse, bu terim Batı toplumları dışında yaşayan ve dünyadaki kadın nüfusunu oluşturan çoğunluk kadınları ya da Batı'daki siyahi kadın hareketini işaret etmek için kullanılır.

*Bu akımın en temel eleştirilerinden biri ırk sorunsalıdır.

*Etnosantrik: Entosantrik yaklaşım, bir olayın ya da olgunun başka toplumdaki yapılanma ya da uygulanma biçiminin, kendi toplumdakinden daha geri olduğunu varsaymak anlamında kullanılır.

*İarkiyatçılık: Kültürel teorisyen, eleştirmen, akademik ve aktivist Edward Said tarafından tartışmaya açılan bir olan iarkiyatçılık temel olarak üç alanı işaret etmektedir. iarkiyatçılık bir görüş, temsil, algı ve söylem biçimidir. Buna göre, Batı kaynaklarındaki Doğu algısı, aslında sömürgeci bir ideolojidir ve Batılılara ait Doğu hakkındaki jeopolitik bir bilincin, estetik, bilimsel, ekonomik, sosyolojik, tarihsel ve felsefi metinler içinde yayılmasına işaret eder. Bu anlamda iarkiyatçılık, aynı zamanda bir akademik alanı da belirtirken, adı konmayan bir coğrafya olarak da İslam fikrine gönderme yapar.

*Kuzey Afrika ülkeleri Libya, Tunus, Cezayir ve Fas'taki kadın hareketleri de sömürgeci ve post-sömürgeci süreçten farklı koşullarda etkilenmiştir.

*Sömürgecilik: Daha gelişmiş ülkelerin Asya, Afrika, Latin Amerika gibi bölgelerde resmi olarak otorite kurması demektir. Daha 15. yüzyıldan başlayarak, Amerika kıtasının kuzeyinde ve güneyinde, İspanya, Portekiz, İngiltere, Fransa ve Hollanda tarafından uygulanmaya

başlanmıştır, daha sonra yayılarak 19. yüzyılda hemen hemen tüm Asya ve Afrika'yı içine almıştır (Marshall, 1999: 691-692).

*Diyaspora: Vatanlarından uzak başka memleketlerde yaşayan göçmen gruplar için kullanılan genel tanımlama (Lavenda ve Schultz, 2007: 197). Örneğin Almanya'da Türk diyasporası, Fransa'da Ermeni diyasporası, ABD'de İran diyasporası gibi.

*Bolşevik Devrimi: 1917 yılında başlayan ve 1923 yılına kadar devam ve Rusya'daki Çarlık rejiminin yıkılmasıyla sonlanan Lenin önderliğindeki Bolşevikler tarafında Sovyetler Birliği'nin kurulmasına kadar giden politik süreç.

TÜRKİYE'DE KADIN HAREKETİ

Türkiye'de kadın hareketi tarihsel olarak farklı dönemler ve bu dönemlerin sorunsalları etrafında ele alınabilir.

Osmanlı Kadın Hareketi;

*"Erken dönem" olarak bilinen Osmanlı Kadın Hareketi, Cumhuriyet Dönemi Kadın Hareketi (I. Dalga), 1980 Sonrası (II. Dalga) Kadın Hareketi ve 1990'lardan sonra gelişen III. Dalga kadın hareketi gibi dönemlere ayrılabilir.

*Serpil Çakır, Türkiye'deki kadın hareketi konusunda genellikle Kemalist devrimlerle kadın hakları elde edildiği fikrini eleştirerek, kadın hareketini daha eski tarihlere götürmüştü ve bunu Osmanlı'da aramıştır.

*Nükheth Sirman, Osmanlı'daki kadın hareketinin çatışan farklı eksenler üzerinden yürüdüğünü belirtir.

"İlerici" olarak nitelendirilenler, kadın özgürleşmesinin uygarlık için bir ön koşul olduğunu savunmuşlardır.

*İrin Tekeli de görücü usulü evlilikler, boşanmanın erkekler tarafında gerçekleştirilmesi, çok eşlilik gibi hususların kadınların eğitimleri ve özgürleşmeleri için temel engeller olarak görüldüğünü belirtir.

*Osmanlı kadın hareketi'nde ayrı bir grup oluşturan İslamcılar ise, kadın hakları konusunda Kuran'a sıkı sıkıya bağlı kalınması görüşünü savunmuşlardır.

*Kurtuluş Savaşı yıllarında ise, köylü kadınlar cephede görev alırken, İstanbul'lu eğitilmiş kadınlar milliyetçi söylemler vererek hareketi desteklemişlerdir.

**Erken dönem" olarak bilinen 1890'larda yayıncılık faaliyetleri de sürmüştür. Bu dönemde Hanımlara Mahsus Gazete çıkarılmıştır. Osmanlı kadın tarihinde Fatma Aliye, Nigâr Hanım, Makbule Lemana gibi kadınların, kadın hakları konusunda çalışmaları bulunmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi Kadın Hareketi;

*Cumhuriyet Dönemi Kadın Hareketi'nde ise, kadınlar erkekler gibi kamusal yaşamda görünür hale getirilmeye çalışılmıştır.

*İrin Tekeli, ilk başlarda elit kadınların seslerinin daha fazla duyulduğunu ve "kadın sorunu"nun ele alınmasının bir "devlet feminizmi" içinde geliştiğini belirtir.

*1926-1934 yılları arasından bazı kadınların oy hakkı için savaştığının da altı çizilmelidir. Örneğin, Nezihe Muhiddin (1889-1958), Birinci Dalga Cumhuriyetçi Feminizmin önde gelen isimlerindedir. İki kez evlenmesine rağmen, babasının soyadını almış, sosyoloji, psikoloji gibi alanlarda çalışmalar yapmış bir düşünür olan Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası'nın kurucularındandır. Muhiddin, Cumhuriyetin ilanından önce, cumhuriyet rejimini kadın haklarının alınması için çok uygun bir zemin olarak görmüştür. 1923 yılında kurulan Kadınlar Halk Fırkası programında kadınların milletvekili, hatta asker olması talepleri yer

alsa da, bu talepler aşırı bulunduğu için, parti kapatılır.

*Kadınlar Halk Fırkası ve Kadın Birliği: 1923 yılında Nezihe Muhiddin tarafından kurulmaya çalışılan Kadınlar Halk Fırkası başarısız olunca, tüzüklerinde değişiklik yaparak, 7 İubat

1924 tarihinde Kadınlar Birliği ismini alır. Kurucuları arasında, Nezihe Muhiddin, Latife

Bekir (Çeyrekbaşı) ve Sabiha Zekeriyeye Sertel yer almaktadır. Kadın Birliği olarak kurulan dernek, 1927 yılında Türk Kadın Birliği adını alır (Zihnioğlu 2003).

1980 Sonrası (II. Dalga) Kadın Hareketi;

*1980 askeri darbesi siyasal hayatta bir alan yaratarak farklı feminizmlerin ortaya çıkmasına araç olmuştur.

**Kadın" konusunun ve devlet feminizminin sorgulandığı bir dönem olan 1980'lerde, Osmanlıdaki ve Türkiye'deki kadınlarla ilgili reformlardan sonra, önceki dönemlerin eleştirileri yapılmıştır.

*Berktaş 1995 [1990]). Bu dönemde aktivist kadınlar, erkek taraflılıklarını ve toplumsal bilimlerin

epistemolojisindeki taraflılıkları gidermeye çalışmışlardır.

*Mor Çatı da kadına karşı uygulanan şiddetin engellenmesi konusunda Türkiye'de çalışan ilk organizasyon olarak öne çıkmıştır.

*Mayıs 1987'de "Dayağa Karşı Kadın Dayanışması Kampanyası" ile başlayan kampanya, aynı zamanda 12 Eylül sonrasında gerçekleştirilen ilk miting olmuştur.

*Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı 1990'da kurulmuş ve 1995'de sığınağını açmıştır .

*Cinsel tacize karşı geliştirilen ve "İffetli Kadın Olmak İstemiyoruz!" kampanyasında ise sembol olarak mor iğne seçilmiştir.

*Kampanyanın ikinci aşaması ise cinsel tacize karşı protesto olacakken, büyük ölçüde Türk Ceza Kanunu'nun 438. maddesinin değiştirilmesine yönelik olarak evrilmiştir. Bu maddeye göre, seks işçisi kadınlar tecavüze uğrayınca üçte iki ceza indirimi uygulanmaktaydı. Sebep olarak da zaten "İffetsiz" olan kadınların tecavüzü hak ettiği ve "İffetli" kadınlara göre çok daha az hasar aldığı öne sürülmekteydi. ebeb olarak da zaten "İffetsiz" olan kadınların tecavüzü hak ettiği ve "İffetli" kadınlara göre çok daha az hasar aldığı öne sürülmekteydi.

*1980'lerdeki feminist hareket, Ankara ve İstanbul'da küçük ev toplantıları ile başlamıştır.

*Başbakanlık Kadın Sorunları Genel Müdürlüğü ve ÇATOM: 1990'da kurulan Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı feministleri Kadın Bakanlığı çatısında ortak hareket etmeye çağırmıştır (Koçak 2007). Ancak, Devletin kadın "sorununa" bir müdahalesi olarak görülen Başbakanlık Kadın Sorunları Genel Müdürlüğü ve bu oluşum üzerine birçok tartışma olmuştur. Başlıbaşına bir kadın projesi olmasa da ÇATOM (Çok Amaçlı Toplum Merkezleri), Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)'ın bir parçası olarak 1995 yılında kurulmuştur.

ÇATOM, kadınların geleneksel aktiviteleriyle onları güçlendirmeyi amaçlamaktadır. İu anda 9 ilde- Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, İanliurfa ve İirnak'ta-30 adet ÇATOM faaliyet göstermektedir.

*Kadın Çevresi'nde tanışan kadınların ilk çıkardıkları yayın, 1987-1990 yılları arasında yayınlanan Feminist Dergi'dir. 1995'de aylık Pazartesi yayın hayatına başlamıştır. Üzerinde durduğu konular Şiddet, tecavüz gibi sorunlardır.

*1980'lerde, akademik ortamda, Aytunç Altındal'ın hazırladığı Türkiye'de Kadın: Marksist bir Yaklaşım (1985) adlı çalışma ise, Türkiye'deki kadın konusunu doğrudan Kemalizm ile ilişkilendiren görüşe eleştiri

getirmiştir.

*980'lerde ortaya çıkan en önemli alanlardan diğeri de, İslam ve feminizm ilişkisidir. Bir yanda İslamcılık, kendi feminist kadınlarını yaratırken, bir yandan da daha "seküler" olan araştırmacılar bu görüşü eleştirmişlerdir.

*Epistemoloji: Yunanca'daki bilgi ve bilim terimlerinden türeyen ve bilimin bilgisi anlamına gelen bu terim, bilginin hangi koşullarda, kimlerden ve kimler tarafından edinildiğini sorgular. Feministler, tarih boyunca sözü edilen bilginin, ismi konmaaksızın, erkek bilgisi olduğunu ve eril bir ideoloji tarafından üretildiğini belirtirler.

Ancak, bunun yerine koydukları "kadın bilgisi" ise oldukça tartışmalı bir konudur; çünkü, kadın bilgisi ile hangi kadının kast edildiği (sınıfsal, ırksal ve etnik farklılıklar göz önüne alındığında) muğlak hale gelmektedir (Kolmar ve Bartkowski, 2005 [2000]: 45).

*Kadın Çevresi: 1983 başlarında Somutta kadın sayfası çıkarmaya başlayan kadınlar, Mart 1984'te artık bunun yetersiz olduğunu, feminizmi kendi oluşturacakları yapılar aracılığıyla tartışmanın zamanı geldiğini düşünerek Kadın Çevresi'ni kurmuşlardır (Koçak 2007).

*Feminist Dergi: Daha çok kendilerine radikal feminist diyen kadınlar tarafından çıkarılıyor olsa da, bu kadınlar hareket içinde diğer kadınla ortak davranmışlardır (Koçak 2007). Daha sonra Kadın Çevresi'nden ayrılan bir grubun çıkardığı Sosyalist Feminist Kaktüs, teorik olarak Feminist Dergiyi çıkaran kadınlardan ayrılmıştır. Kaktüs'ü çıkaran kadınlar, özellikle sosyalist kadınlara hitap etmek istediklerinden, dergi adında "sosyalist" sözcüğünü kullanılmıştır (Sirman, 1989: 21; Savran, 2005b: 121).

*Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi: İngilizce kısaltmasıyla CEDAW, Birleşmiş Milletler Genel Meclisi tarafından 18 Aralık 1979 tarihinde ilan edilen sözleşme. Özellikle kadın ticaretinin önlenmesi ve kadın haklarının dünya çapında yaygınlaştırılması. CEDAW'da Türkiye'yi Feride Acar temsil etmektedir. 1990 Sonrası (III. Dalga) Kadın Hareketi

*1990 sonrasında gelişen feminist hareket III. Dalga Feminizm olarak adlandırılmaktadır.

*Türkiye'de feminizm, daha çok Türk feminizmi olarak okunmuş ve Kürt kadınlarının feminist talepleri de yeteri kadar değerlendirilememiştir.

*Kürt feministler 1996-2000 yılları arasında Roza, Jujin ve Jinı Jiyan 1998 adlı dergileri yayınlamışlardır.

KADIN HAREKETLERİNİN KARILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRİLMESİ I. ve II. Dalga Kadın Hareketleri

*I. Dalga ve II. Dalga kadın hareketleri kıyaslanırsa en temel benzerlikler her iki hareketin de eğitilmiş, kentli ve orta sınıf kadınlardan gelmesi, her iki hareketin de belirgin bir lider çıkarmamış olması, her iki harekette de organizasyonun küçük gruplarca gerçekleştirilmesi ve her iki hareketin de merkezi bir yapıdan yoksun olması yer almaktadır.

*II. ve III. Dalga Kadın Hareketleri

II. Dalga ve III. Dalga feminizmleri temel olarak değerlendirmek gerekirse, II. Dalga hareket içinde mutlak eşitlik vurgusu bulunması, III. Dalga içinde de farklılıkların değerinin altının çizilmesi temel fark olarak belirtilebilir.

*KAMER: 1997 yılından beri Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin 23 ilinde kadının insan hakları konusunda çalışan bir kadın örgütü.

AKADEMİDE FEMİNİZM;

*İlkin sivil alanda başlayan ve bir aktivist kadın hareketi içinde gelişen feminist hareket 1990'ı yıllarda akademide görülmeye başlanmıştır.

*Kadın çalışmalarının 1990'larda açılması, Türkiye'de 1970'ler ve 1980'lerde artan kültürel politikaların ve değişimin bir sonucudur.

*1990'larda üniversitelerde kadın çalışmaları ile akademide feminist kuram ve metoda doğru ciddi bir yönelim başlamıştır.

*Serpil Sancar'ın da belirttiği gibi, "akademik feminizmin kendini tanımlama sürecinde ortaya çıkan bir akademik alan olarak kadın çalışmaları"nın ilk "sahipleri çoğunlukla, feminist hareketten gelen aktivist kadınların akademisyen olmasıyla ortaya çıkan bir öncü kuşaktı"

Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları;

*1990'ların başından itibaren kurulmaya başlanan Kadın Çalışmaları Merkezleri ya da Kadın Çalışmaları Bölümleri ile feminist düşünce akademiyeye taşınmış ve kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmalarının yapılması konusunda önemli bir zemin yaratmıştır.

Erkeklik Çalışmaları;

*2000'li yıllarda, 1990'ı yılların feminizminin heteroseksist olduğunun eleştirisi yapılmış, heteroseksüellik ve homoseksüellik konuların gündeme gelmiştir. Yine bu yıllarda cinsellik konusu da toplumsal cinsiyet

çalışmaları içinde ele alınmıştır.

*Antropolog Matthew Guttman, yeni cinsiyet çalışmalarında “erkeklik” teriminin kullanımları üzerinde dururken bu kavramı dört farklı gösterge alanını belirlemektedir:

1. Erkek kimliği
2. Erkeklik
3. Erkeksi nitelikler
4. Erkeklik rolleri

Hegemonik erkeklik:

Hegemonik erkeklik, küçük bir grubun erkeklik oluşumlarını, ideallerini ve pratiklerini nasıl yönettiği ve bunları dayattığıyla ilgilidir. Hegemonik erkeklik diğer erkek ve kadınları etkisi altına alsa da, onlar tarafından değiştirilebilir. Hegemonik erkeklik kavramı, bundan yaklaşık olarak 25 yıl önce Connel tarafından ortaya konduğunda, erkekler, toplumsal cinsiyet ve toplumsal hiyerarşiler üzerinden bir tanımlama getirmiş ve Carrigan, Connell ve Lee tarafından sistematize edilmiştir (Connell ve Messerschmidt, 2005: 830; Connel 1995). Örneğin erkeklik, Batı toplumunda heteroseksüellik, evlenme, otorite ve fiziksel güç ile ilişkilendirilmektedir. Doğu toplumlarında ise daha çok “onur” kavramı üzerinden yürümektedir.

*Türkiye’de erkeklik konusunda ilk kuramsal çalışmalar arasında, Deniz Kandiyoti’nin Müslüman toplumlarda erkeklik paradoksları üzerine yaptığı çalışma (1994) önemli bir yertmektedir.

*Kandiyoti, 2000’li yılların başında medyada görünürlük kazanan transseksüelleri, toplumsal cinsiyet ideolojisi ve özellikle de kadınların ikincil durumları bağlamında değerlendirmiştir.

*Arus Yumul’un Türkiye’deki erkeklik durumlarını değerlendiren çalışması da önemlidir (1999). Alan araştırmasına dayalı, feminist bir çerçeveden gerçekleştirilmiş bir başka erkeklik konulu çalışma ise Serpil Sançar’ın 2009 yılında yayınladığı Erkeklik: İmkansız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler adlı çalışmasıdır.

Queer ve Queer Teori;

*Türkçe’de tam oturmuş bir karşılığı da bulunmayan “queer” sözcüğü İngilizce – Türkçe sözlüklerde, daha çok “acayip,” “garip,” “homoseksüel,” “sahte,” “tuhaf,” “yadırganan” gibi farklı anlamlar karşılığında kullanılmakta; ayrıca “terso” sözcüğü bazı gruplarca “queer” yerine kullanılmaktadır. Bu sözcüğe homofobi karşıtı buluşmalardaki bazı oturumların metinlerinde, bazen başlık olarak rastlamak mümkündür.

*Cinsel Yönelim ve Cinsel Kimlik: Cinsel yönelim, bireyin hangi cinsiyete/cinsiyetlere yönelik cinsel ve/veya duygusal hisler beslediğini ifade ederken, cinsel tercih, bireyin tercihen yaptığı bilinçli bir edimi ifade eder. Eşcinsellik, heteroseksüellik, biseksüellik birer cinsel yönelimdir. Genel yargının aksine iradi bir “tercih” değildir ve değiştirilemeyeceği kabul edilir.

LGBTT Hareketi;

*Türkiye’de 1990’larda önem taşıyan ve akademi dışında gelişen LGBTT (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Travesti ve Transseksüel) hareketi sivil toplum örgütleri feminizm içinde ve ötesinde önemli bir dönüm noktası yaratmıştır.

*Türkiye’de ilk gey ve lezbiyen dergi çıkaran Kaos GL, Pembe Üçgen İzmir Eşcinsel Kültür Grubu sayılabilir.

*Transseksüel: Kendisini karşı cinsten biri olarak tanımlayan kişi. Kişi erkek olduğu halde kadın olmayı isteyebilir, kadın olduğu halde erkek olmayı isteyebilir. Ancak transseksüel, daha çok ruhsal eğilimler için belirleyici bir kelimedir. Kişinin davranışlarından çok iç dünyasında kendisini karşı cinsten biri gibi görmesi, hissetmesidir. Bu yüzden transseksüel bireyleri dış görünüşlerinden belirlemek söz konusu değildir. Transseksüellik cinsiyete dair kimliği ifade eder; bireylerin cinsel yönelimi ile alakası yoktur.

*Transgender: Her hangi bir cerrahi müdahale geçirmiş ya da geçirmemiş kadın veya erkeklerden biyolojik cinsiyetine ve görünümüne bir şekilde müdahale edenlerin tamamını kapsayacak şekilde, İngilizce bir tanımlama olup Türkçe’deki travesti ve transseksüel tanımlamalarının ikisini de kapsar.

*Homofobi: Genel anlamıyla eşcinsellere ilişkin olumsuz duygu, tutum ve davranışlar olarak tanımlanır. Homofobi, kişisel bir korku ve irrasyonel bir inanç olmanın çok ötesinde kültür ve anlam sistemleriyle, kurumlar ve toplumsal geleneklerle ilişkili olarak ele alınması gereken politik bir alanda oluşan, gruplar arası bir sürece işaret eder. Homofobi, daha bireysel (kişilik, benlik algısı, bilişsel yapılar vb.) süreçlerin de etkilediği, eşcinsellerin ve biseksüellerin bir dış grup olarak kavramsallaştırılması sonucunda oluşan ve belirli stereotiplerin eşlik ettiği bir gruplar arası ilişki ideolojisi olarak görülebilir. Homofobik ideoloji kendiliğinden kişisel bir özellik olarak değil, belirli bir sosyo-kültürel bağlam içinde oluşur. Kültürel ve bireysel koşullar ve süreçlere dayalı bütün köklerine rağmen pek çok toplumsal psikolog, homofobinin ırkçılık ve seksizm (cinsiyetçilik) bağlantıları içinde anlaşılabilirliğini düşünür. Homofobi bu anlamda seksizm in önemli bir uzantısıdır .